

Poština plačana v gotovini.

MODRA
OPTICA
LETO
V

LETO 1933/34

ŠTEV. 7

MODRA PTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemaajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Rimska cesta št. 3.

Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 7. ŠTEVILKE

JUNIJ

Filip Kalan: Samomor gospodične Mary

Milena Mohoričeva: V kavarni

André Gide: Opazovanja (Apologija vpliva — Razgovor s Feliksom Pavlom Grevejem)

Poročila

Razno

SAMOMOR GOSPODIČNE MARY

FILIP KALAN

1

Poznal sem tega salonskega otroka že prej, vsaj na videz. Njen oče je France Kožuh, finančni bog tvrdke Jugokonzerva d. d., in kličejo jo za Mary, gospodično Mary. To sem zvedel, ko sem vprašal tovariša o njej. Prvič sem jo videl na promenadi v gruči hrupnih, brbljajočih konzervatoristov. Bila je zgodnja jesen, vetra še ni bilo, dišalo je po listju, ki je rumenelo, in ljudje so hodili še brez plaščev. Mary je stala sredi fantov in razkazovala svojo obleko; bila je siva, napol športna, gladka in čez život tesna, z rokavi do komolcev. Od ozkega ovratnika do roba na krilu se je vlekel niz okroglih, rdečih, usnjenih gumbov. Gumbov je bilo natanko devet in dvajset. Preštel sem jih nekoč pozneje, ko je bila Mary pri meni. Takrat na promenadi jih je prešteval eden izmed konzervatoristov; delal je zraven dovtype in ugibal: Bi, ne bi, bi, ne bi? Ljudje, ki so hodili mimo, so se smehljali, Mary se je tudi smehljala. Bila je središče sveta in dobro ji je delo. Nazadnje se je naveličala igre in udarila je fanta po roki. Tisto kretnjo sem bil opazil. Bila je malo okorna, odsekana kretnja dekleta, ki je prezgodaj zašlo v družbo in je bilo v svojem srcu še skromen, nebogljjen otrok.

Srečala sva se še isto jesen pri predavanjih o renesančni likovni umetnosti. Dotlej sem pretolkel svojih sedem univerzitetnih let in tiste opoldanske ure v zatemnjeni predavalnici so bila zadnja predavanja, ki sem jih poslušal. V ateljeju sem bil zelo zaposlen, sodeloval sem pri načrtu za obsežno podeželsko bolnico, ki je bil pozneje nagrajen. Sicer pa ne morem veliko povedati o sebi iz tistega časa: bilo mi je pet in dvajset let, bil sem domišljjav in počutil sem se zelo odraslega.

Tisto sredo sem prišel k predavanju, ko so luč v dvorani že ugasili. Docent je že sedel za mizo in sluga pri skioptikonu je vlagal vanj prve slike. Zdi se mi, da sem v temi nekoliko prehrupno stikal za prostorom. Nekatero preveč občutljive ženske so se ozirale in delale pšt, pšt. Šušljanje me ni motilo. Bil sem stara bajta, ki si je malo hrupa lahko privoščila. Tako sem zdrknil v klop zraven Mary, stlačil roke v žepe, stegnil noge daleč predse in si začel čemerno in natančno ogledovati slike na platnu. Spominjam se: bili so orjaški Michelangelovi nagci iz Sikstinske kapele.

Mary mi je pozneje povedala, da se ji je zdelo tako vedenje spričo slavnih fresk florentinskega mojstra docela neprimerno. Vrh tega sem zadeval z glavo v svetlobni žarek iz skioptikona, da se je na spodnjem robu platna risal obris mojih las. Mary je bila takrat v prvem semestru, obrnila se je k sosеду in nekoliko zbegano pokazala name. Sosed se je v temi nasmehnil in šepnil dekletu na uho: Ga ne poznate? Arhitekt je. Kocmur se piše.

Potlej je precej časa ni bilo slišati. Bržkone se je prisilila k zbranosti in poslušala enolični, akademsko resni glas predavatelja, ki je v dolgih,

sklenjenih perijodah dokazoval Michelangelov slikarski pomen. Polagoma si je menda sugerirala, da mora mladeniče na platnu občudovati. Morda je bilo tudi kaj drugega, tega ne morem vedeti. Ujel sem samo trenotek, ko ji je ušel pobožen zdihljaj: Ne, ampak tale Michelangelo!

Tedaj sem se moral ozreti in Mary je videla širok obraz, ki se smehljala. Nekoč mi je povedala, da se ji gospodje iz Jugokonzerve in iz Avtokluba niso nikdar tako smehljali. Najbrže sem bil nekoliko hudoben. Natanko pa ne vem, kako je bilo. Spominjam se samo, da sem tiste čase strokovnjaško preziral otroke, ki so se preveč razvnemali nad umetnostjo.

Po uri sem opazil njen osupli obraz in na hodniku sem ji pomagal obleči plašč. Mary je bila nerodna, z levo roko ni mogla najti rokava. Vedel sem za njeno zadrego in za hrbtnom sem se ji muzal. Mary se je obrnila in rekla:

Veste kaj, nesramni ste pa nič drugega. Ali ste vi tisti Kocmur? Zdi se mi, da sem vas že videla.

Skupaj sva odhajala po stopnicah in zdelo se je, da si morava še kaj povedati. Ampak rekla nisva nič, vsaj jaz ne. Doli v avli sva postala pred desko za študentovsko pošto in prebirala imena. Stopil sem k slugi: pismo je bilo zame. Ko sem se vrnil, je dekle še zmerom stalo pred tablo in bralo. Priznati moram, da mi je šlo nekam na smeh. Sprva si nisem bil prav na jasnem, kaj storiti. Potlej sem potegnil iz žepa zavojček s cigaretami, si prižgal in preudarno puhnil v zrak. To me je pokrepčalo. In nato sem izjavil:

Poslušaj deklica, če ti je prav, se pojdeva v avtomat nabasat zendvičev. Ali pa o tistem prokletem slikarstvu se greva lahko prepirat, če ti je prav. Ali pa kaj drugega. Karkoli. Ali ne?

Tedaj je gospodična spet prišla do sape.

Veste kaj, Kocmur, je rekla, jaz nisem nobena deklica in meni vaše pleskarstvo nič mar. Sicer je pa poldan, zunaj zvoni. O pol enim imam kosilo. Zendviče greste pa lahko sami jest. Da.

Dobro, dobro, sem pritrjeval. Odprl sem ji vrata iz avle in škodoželjno skomignil z rameni. Vrag vedi zakaj, ampak prepričan sem bil, da pojdeva skupaj v bife. Dekle je opazilo moj domišljavi mir in mi ni privoščilo niti pogleda. Molče sva prečila trg pred univerzo in se umikala vozovom. Bilo je že konec novembra, na tlaku je ležala vlažna brozga in avtomobili so škropili blato na vse strani. Na vogalu pri promenadi sem se ustavil. Mislil sem, da se Mary poslovi. Ali pa vsaj naredil sem tako. Toda Mary se ni poslovila. Ozrla se je vame in je šla naprej. Zavila sva v avtomatični bife, se najedla zendvičev in naročila kuhanega vina. Mary je rekla, da pije kuhano vino. Ozirala se je skozi motne, vlažne šipe v ljudi, ki so hodili mimo, in povečini je molčala. Menda si ni bila prav na jasnem, zakaj zamuja kosilo in čemu tukaj s tem človekom sedi in pije. Ali domov ni mogla. Včasih človek za nalašč ne gre domov. Takle Kocmur, mi je povedala nekoč, bi ti nazadnje še očital, da te je strah. Tako je.

2

Za drugo soboto me je povabila na čaj. Zunaj na cestah je bilo neznosno, ljudje so se zadevali z dežniki in padel je moker, težak sneg. H Kožuhovi vili na Mirju sem prišel menda pre zgodaj. Zaprl sem

dežnik in pozvonil, ali oglasil se ni nihče. Čez nekaj časa sem potrpežljivo spet odprl dežnik in zvonil naprej. Potlej je prišel nekdo odpirat.

Bila je gospa Kožuhova, zajetna, negovana gospa kranjske zunanosti. Zavita je bila v spalni plašč in delala se je sramežljivo, to je, smehljala se je tako, da sem si jo moral vso ogledati. Nato sem zaslišal njen glas; bil je krepak in izurjen, glas ženske, ki rada govori.

Oh, oprostite, je rekla, saj vidite, tile posli. Mickaaa! Grooozno, tile ljudje! Vi ste pa gotovo prišli k naši Mary. A tako, arhitekt. Kako, Ko... Kocmur ste rekli, me veseli. Mary še ni, uro ima; klavir ali kaj, pa se še ni vrnila. Oh, samo trenotek, prosim! Mickaaa! Kje pa ste za božjo voljo? Peljite gospoda v salon!

In nenadoma sem bil sam. Gospa je sicer govorila, a bilo je že ni več. Zašla je nekam v labirint te čudne hiše in se je pogovarjala s služkinjo, ki je tudi ni bilo. Stal sem tam in bil nekoliko začuden. Samo dežnik mi je bil v napoto. Saj ne rečem, bil je lep, malone nov dežnik in prav nič ni puščal. Ampak moker je bil in na tleh se je naredila luža. Garderobe pa ni bilo nobene. Slekkel sem se in junaško skrtil dežnik v kot za prvi naslonjač. Potlej sem stopil v sobo pred seboj.

Salon. Kožuhovi pravijo »rdeči salon«. Zato, ker je pohištvo iz maha-gonija in imajo stoli rdečo prevleko. Pa tudi »stari salon« pravijo. Zato, ker je oprema »zgodovinska«, rokoko.

V tej razstavi pohištva sem prvič srečal papana Kožuha, delničar-skega boga Jugokonzerve d. d. Papa Kožuh je menda spal v kabinetu za salonom; zbudila sta ga treskanje z vrati in pogovor z nevidno služkinjo. Spogledala sva se in papa Kožuh mi je prišel naproti. Premikal se je med slokimi stoli kakor ladja med otoki, solidna, trebušna trgovska ladja z dimnikom na vrhu. Papa Kožuh je zmerom kadil samo cigare. Sprijaznila sva se precej, ko sva se videla. Pravil sem mu »gospod svetnik« in hvalil dim, ki se je širil okoli njega, on pa mi je dejal »mladi mož« in me trepljal po rami.

Arhitekt? Tako? No, vidite, to je krasno. Ali ste že opazili tele naslonjače? Zgodovinsko, pravijo, ro... ro...

Rokoko, sem zaključil prijazno.

No, vidite, rokoko. To je francosko ali kako? Samo prevleka je nova.

Nato pograbi papa Kožuh prvi stol v bližini in ga s krepko roko porine predme. Iz vljudnosti potipljem prevleko, tako z enim prstom, kazalcem, in napravim strokovnjaški obraz. Žal; že prej sem opazil, da je slavna zgodovinska oprema samo imitacija in da je papa Kožuh odrinil zanj nekaj jurjev preveč. Pa nič zato, papa Kožuh že lahko prenese malo goljufije. In meni papa Kožuh še nikdar ni nič hudega prizadel. Tako tipljem po prevleki in nazadnje sedem v naslanjač, se malo zagugam in izjavim:

Prijeten stol!

In papa Kožuh se smeje:

Haha, prijeten stol!

Odslej sva si prijatelja. O opremi se sicer nisva nikdar bolj določno izrazila, ampak zmerom sva se trudila drug drugemu pokazati, da sva strokovnjaka.

Čez trenotek sva morala prekiniti te prijateljske odnošaje. Pozvonilo je. Kako bi dejal? Zvonec je nervozen, ves iz sebe je, trese se, skoraj da

razgraja. Pravi gospodar Kožuhove hiše je prišel: gospodična Mary. Pod pazduho ima kup not, v roki moker dežnik, na nogah škorenjčke in za hrbtom dva gospoda. Mary jih predstavi: Iks Ipsilon — Ipsilon Iks — konzervatorij, moja kolega. Mladeniča sta iz dobre hiše, to je nedvomno: vdano se klanjata vsem hkratu, papanu Kožuhu, gospodični Mary in meni, neznanemu, debeloglavemu arhitektu, ki se smehlja.

In precej nato se prične živahni kožuhovski dirindaj. Gospa pride odnekod in spet odide, ko sta ji konzervatorista poljubila roko. Zdaj ni več v spalnem plašču, oblečena je v globoko izrezano toaleta in obraz ji žari od pudra, šminke in dostojanstvenosti. Mary gre, pozabi zapreti vrata za seboj in čez trenotek zaslišiš iz kopalnice na drugem koncu stanovanja vodni curek. Curek je močan, curek teče in razgraja kakor slap. Prikaže se celo dotlej nevidna služkinja, klanja se in precej odide. Nato izgine še papa Kožuh in vpije za vrati: Moje cigare, kje so moje cigare? Vrata se odpirajo in zapirajo, preprih je, v salonu je temačno, za okni pada moker, težak sneg. Pogovarjam se zelo na glas z enim od konzervatoristov. Ali v vesoljnem ropotu se nič kaj ne razumeva, samo smehljava se drug drugemu, da bi pokazala, kako sva si naklonjena.

Potlej se vsi spet vračajo, živahni, raztreseni in podjetni:

Papa Kožuh je našel svoje cigare. Mary se je umila, počesala in preoblekla. Gospa z dekoltejem je odprla in zaprla nešteto vrat, ozmerjala je služkinjo in njeni razdraženi živci so se pomirili. Služkinja je sicer sprva ugovarjala, potlej pa je vzela skodelice za čaj, narezala kruhkov in prinesla tablet. Tako polagoma odhaja božji duh nemira in neurenosti.

In pri mizi, ko sedimo vsi za svojimi skodelicami, ko mečkamo prtiče in vrtimo žličke med prsti, tu je zdaj popoln mir. In ta mir je pošasten. Po treskanju z vrati, po vpitju za cigarami, po razpravah s služkinjo, po šumenju vodvodne pipe je ta mir podoben mrtvaški tišini. Tam za okni pada moker, težak sneg. Nam tujcem je kar tesno pri srcu. Toda papa Kožuh je spreten in se znajde v vsakem položaju. Počasi si obriše usta, potlej vzame cigaro, jo skrbno obreže in obliže. Nato prižge, spusti zadovoljen dim in prijazno se smehljajoč sproži znano iztočnico:

Tjaja, tale naša Mary!

In papa Kožuh očetovsko zmaje z glavo. Mary pa ugovarja:

Oh, papa, že spet!

To je začetek pogovora o hčerkah in sinovih, o konzervatoriju, o naših nemogočih opernih pevcih, o ljubljanskem nebotičniku, o tonfilmu, o predragi solati, o Maryni nadarjenosti in o ženskih oblekah, ki segajo letos skoraj do tal, to je, za celih petnajst centimetrov so daljše od lanskega leta.

Da bi bil ta pogovor kdo ve kako zanimiv, tega ne morem reči. Poslušal sem že ljudi, ki so znali o takih zadevah govoriti po cele ure in začudeno sem si moral priznati, da ni bilo dolgčas. Bila je neka posebna spretnost, umetnost takorekoč, umetnost klepetanja. Toda za tako umetnost je potrebna družabna tradicija. Kožuhovi je niso imeli. Kožuh je začel svojo karijero z rjavim potnim kovčgom iz ne prav pristnega usnja in med vojno, ko je prekupeval z moko in s konzervami, si je

njegova žena kupila prvo večerno toaleto in prekrstila svojo hčerko Marijo v angleško Mary. (Beri: Méri!) To ozračje je bilo nekam nepristno, in nepristen je bil tudi kult gospodične Mary: z njo sta hotela Kožuha nadomestiti vse tisto, česar sama nista imela: vzgojo, družabno preteklost, meščansko kri. Tako se je tudi vsak pogovor ponavadi nehaj tam, kjer se je začel: pri »naši Mary«.

In naša Mary je znala svojo vlogo. Bila je zdrava, cenili so jo na pol milijona gotovine in igrala je klavir. Če se je pogovor izčrpal, je ugasila véliki lestenec nad mizo in prižgala sveči pri klavirju. To je bila patricijska navada, ki so si jo Kožuhovi izposodili. Bili sta dve debeli, rdeči sveči s plahutajočim plamenom. Skozi okenske križe je prihajal somrak prvih zimskih noči in ljudje so sedeli v naslanjačih, globoko vase pogreznjeni, in dremali.

3

Nekajkrat sem še bil pri njih, to je res. Popil sem velikanske množine čaja, kadil cigarete papana Kožuha, igral bridge in préférence, zabavljal čez opero in slišal veliko Verdija in Puccinija. Toda ogrelo me ni. Bili smo sicer prijazni drug do drugega, ali zdelo se je, da smo se vsi skupaj vadili nekih vlog, ki niso bile za nas. Nekje je bila razlika med nami in čez to razliko še danes nisem stopil. Spominjam se, da sem takrat nadlegoval svoje prijatelje z dolgoveznimi teorijami o meščanih, ki niso meščani, marveč bi meščani samo radi bili, ergo — bili so parveniji. Parvenijev pa ne maram. Ko sem potuhtal to posebnost Kožuhove rodbine, se me je v Rdečem salonu polotil dolgčas. Imel sem precej dela, načrte za bolnico sem končal, pri profesorju sem vzel podatke za diplomsko delo in svojo sobo v predmestju sem spremenil v čudovit kaos papirjev, risb, cigaretnih ogorkov, madežev od črne kave in prahu od radirk. O vremenu in o dnevnem času si nisem bil zmerom na jasnem, meril sem ure bolj po kosilih in večerjah, ki mi jih je prinašala gospodinja, in po črnih kavah, ki so s svojim vonjem strupeno prepajale zrak.

Mary nisem veliko videl. K predavanjem me ni bilo več, v lokale nisem zahajal in ljudje na cesti so se mi zdeli nekam čudni, nisem jih bil več navajen. Vem, včasih sem jo spremil na cesti, in zdi se mi, da je nekajkrat zašla tudi v moj brlog. Ali moj dirindaj jo je dolgočasil. Bilo je sicer veliko papirjev, veliko smeti in veliko dima po cigaretah, ampak mene takorekoč ni bilo. Bil sem vprežen v svoje garanje in zelo redkobeseden. Včasih sem jo preslišal, če me je kaj vprašala, in potlej je rekla, da sem kmet, da sem grob, da nimam manir in da so drugi prijaznejši z njo. Res, nisem se mogel spomniti, da je edina hči jugokonzervnega delničarja, ki so se ji ljudje klanjali. Za prepire pa nisem imel časa. Zato sem ji po navadi naložil nekaj knjig, romanov ali karkoli, in jo spremil do vrat.

Potlej se je nenadoma spet prikazala. Prišla je, ne da bi potrkala in sedla je naravnost pred mojo risalno mizo. Bila je v zadregi in skušala jo je prikriti s tem, da je bila zelo glasna. Zabavljala je čez moj kosmati obraz, me zaničljivo praskala po licih in izjavila, da sem nemogoč individuuum. Nato je rekla, da sem čez mero domišljjav, da ne prihajam več k njim in če mi morebiti njena družba ni všeč. Za odgovor žal nisem

imel časa, zakaj precej je nadaljevala, češ, najbrže si domišljujem še veliko več, na primer to, da je tole moje čečkanje po risalnem papirju kdo ve kakšno važno opravilo in da bom z njim svet odrešil. A da to nikakor ni res, je rekla. Sploh je zagovarjala teorijo, da so ljudje, ki garajo tako brezupno tje v en dan, nekako »takole«; abnormalni ali kaj takega je hotela reči. Nameraval sem ji odvrniti, da je to zelo pravilno, toda bila je zelo zgovorna in samo smejala bi se mi, če bi utegnil kaj ziniti. In ko me je prepričala, da sem za človeško, zlasti pa za kožu-hovsko družbo docela neraben, mi je hitela dokazovati, da sem gluh in slep, to je, da nisem niti slišal ne videl njenega avtomobila, ki stoji zdajle pred hišo. Avtomobil je bil res tam; lep, dolg voz, modro lakiran, športni tip znamke Mercedes. Ali njen ni bil; to je mimogrede preveč povedala. Izposodila si ga je, to je, papa Kožuh ji ga je preskrbel za poskusno vožnjo. In vozila ga je sama, to je treba še pripomniti. Sploh sem opazil, da je bolj za avtomobil kakor za konzervatorij. Da, in nazadnje me je še vprašala, ali se ji rokavice ujemajo z obleko, in rekel sem, da se.

Tako polagoma sem se pa le osvestil, vsaj nekoliko. Sprva sem bil menda bolj podoben puščavniku, ki ga hoče neznan gorečnejš čez noč spreobrniti k zapadni civilizaciji. In moj obraz je bil zares primerna tarča za njen smeh. Omamljen sem bil. Dotlej se nisem zavedel, da je zunaj pomlad. Zdaj mi je bilo, ko da sem dolgo, dolgo spal. Okno je bilo že ves dan odprto in tega nisem videl. Pomlad je, v sobo veje mlačna, omamna sapa. Zastori trepečejo v pomladnem dihu. Izza hiš prihaja na ceste vlažni, puhteči vonj po zemlji. Na grmovju pred hišo poganja drobno, mlado, lepljivo popje. Trava zeleni. Nekje v bližini se pode otroci mimo ljudi in veselo razgrajajo. To je bilo. In tega nisem videl. Sedel sem pred Mary in v ušesa sem bil ves vroč in rdeč.

Na tihem sem se čudil, kako more to bitje toliko govoriti, se smejati in se ne zavedati, da sedi pred njo Peter Kocmur, ki že nekaj tednov ni videl drugega kakor risalni papir, peresa in računalno. Ne, tega Mary ni videla. Hodila je tu okoli mene, me ščegetala po kosmatih licih, smejala se je in je rekla, da sem strašno grd. In pri tem je napravila najlepši obraz, ki sem ga kdaj videl. In obleka ji je bila zelo tesna čez život. Vsaj meni se je tako zdelo. Bila je ista siva, gladka, čez život priležna obleka od prejšnje jeseni, ki so jo ljudje na promenadi občudovali. Prilegala se ji je ta obleka zelo dobro, tega se je tudi sama zavedala. In čez život je podolgem teklo nešteto gumbov, devet in dvajset, da povem po pravici. Ti gumbi so me spravljali v obup, bili so rdeči, okrogli, gladki, usnjeni. Dražili so me in me gnali v fiksno idejo, da so to neke posebne vrste gumbi in da si jih je Mary prišila podolgem čez telo zato, da bi me izzivala, in da jih je treba šteti, prijeti jih v roke in vse prešteti, od prvega do devetindvajsetega.

Tako sem sedel pred njo in ušesa sem imel rdeča in vroča. Kako sem preštel vse gumbе, tega ne vem, ampak odpenjal sem jih drugega za drugim. Potlej je Mary nenadoma utihnila in v sobi ni bilo slišati ničesar več. Prijela me je za roko in po dolgem molku je razmišljeno dodala:

Oh, kakšen si! Zakaj si pa to naredil, Peter!

To je rekla in besede so ji šle zelo počasi iz ust.

Drugi dan je prišla in me zalotila sredi dela. Naslanjal sem se na mizo, nekaj računov sem moral še končati, med prsti sem vrtil računalno in na tihem sem preklinjal. Nič kaj pripraven nisem bil za ljubimca. Mary pa je bila nesrečna, sedla je na posteljo in je rekla, da ji sinoči nisem zinil niti ene besede o ljubezni in da sem jo užalil in da so ljudje videli avto pred hišo.

No, in kaj, sem vprašal raztreseno.

Kaj, je odgovorila Mary. Nič takega. Ampak ljudje me bodo opravljali.

No, potlej pa naj prihaja peš, sem jo tolašil in premikal okence na računalu. Potlej ljudje pač ne bodo videli avtomobila.

Tedaj je vstala in se z vso širino postavila predme.

Ne razumem te, Peter, je rekla. Grob si.

Da sem bil grob, to je imela prav. In tega, da nisem govoril o ljubezni, nisem bil kriv. Nikoli nisem rad kvasil o ljubezni in zmerom sem mislil, da je ljubezen v dejanjih in ne v besedah. In to mislim še danes. In da se je nato zjokala, to je bilo edino, kar je mogla. Táko je pač življenje. Danes vem, da sem ji bil krivičen. Bil sem njen prvi fant in govoril sem z njo kakor z nadležno zakonsko ženo. Takrat sem bil prepričan, da je sentimentalna in razvajena in otročja in da me moti pri delu. Zame je bilo vse zelo preprosto. Ona naj prihaja k meni, jaz bom pa delal. In kadar ne bom delal, jo bom imel zelo rad. Tako sem mislil in si nisem lagal. Bil sem zdrav, dobro rasel, star pet in dvajset let in v tisti dobi, ko se človeka poloti melanholiija, če nima ženske pri sebi. In tako je nekoč prišla, mlada ženska, otrok še, napol otrok, prišla je in takrat je bila pomlad. Preblizu mi je prišla. Hodila je okoli mene, smejala se je, za ustnicami so se ji bleščali beli zobje, smejala se je in je rekla, da sem strašno grd. In hkratu je bil njen obraz ljubeznivejši kakor kdaj poprej. Kaj bi tajili: vsi smo pod kožo krvavi. Zaželel sem si je in ker sem si je zaželel, sem si jo vzel. Drugega nisem mogel. Bilo je kakor v prepiru, ko ti zmanjka besedi in pokažeš pest. Tako nekako je bilo, grobo povedano. Vsaj zame.

Da po pravici povem: imel sem jo zelo rad. Samo po svoje.

Bila je še napol otrok in o svojem telesu dotlej ni vedela ničesar. V Rdečem salonu, v Avtoklubu in pri gospodih iz Jugokonzerve je sicer veliko slišala o ljubezni in tudi sama je veliko govorila o njej, toda izkusila še ni ničesar. Taka je bila Mary in bilo ji je osemnajst let. In neki pomladni dan se je nenadoma zavedela, da ima telo in da je to telo lepo. Prihajala je v brlog nekega Petra Kocmurja in imela ga je zelo rada, tega Petra. In kadar se je ljubezni naveličala, je posedala na postelji taka, kakršna je bila, stara osemnajst let, in se občudovala. Peter Kocmur pa je v kotu za njo kadil cigareto, brundal zadovoljno kakor medved in se smehljaj. Mary se je zagledala v njegov smehljaj in je videla sebe v njem. Rada se imam, je rekla, je rekla, je rekla? Bil je čas velikih odkritij, ki jih doživi človek enkrat in potlej nikoli več. Sklonila se je k Petru in se ga oklenila:

Petrček, je rekla, moj fant si!

Ali to je bilo daleč od doma, daleč od ljudi, daleč od Rdečega salona. V predmestju je bilo, v študentovskem brlogu domišljavega Kocmurja, sredi papirjev, risb, računov, črnih kav in cigaretnih ogorkov. Onstran sveta, bi dejal človek, na drugem bregu. Samo avto je bil včasih pred hišo. Ob cesti je stal in predmestni otročaji so ga občudovali. Bil je lep voz in modro lakiran. In hupo je imel. Eden izmed otrok je skrivaj zahupal in hupa je rekla: »Püüüvüüp, avto ni za otroke!« In junak je pokazal pete. To je bil glas z onega brega. Na onem bregu je bil Rdeči salon, prostoren, svetel, lesteneč je visel s stropa in v kotu je stal klavir, črn, gladek in z dvema rdečima svečama ob pultu. Naslonjači so bili sloki in iz mahagonija, in imeli so rdečo žametno prevleko. Vrata so loputala, v kopalnici je šumel vodni curek, gospa v dekolteju je hodila skozi vse sobe, da je vleklo za njo, in papa Kožuh je vpil nekje za vrati: Moje cigare, moje cigare!

Mary je stala na obeh bregovih in vrtelo se ji je.

Vse to sem vedel in vendar sem bil zmerom samo levi breg in nič drugega. Človek ne more iz svoje kože. Bil sem razbojnik, bil sem cigan, ki je ugrabil mestno gospodično in jo zapeljal v šotor pod drevesi. In če bi ostala gospodična pod drevesi, bi bilo vse dobro. Pregarjalo bi jo domotožje, to je res; ali zagorela bi, sonce bi jo izžgalo, hujšala bi, ali bila bi na svojem bregu. Toda cigan jo je pošiljal domov jest in spat. In tam je bil papa Kožuh, bog Jugokonzerve d. d., smehljal se je, dobrodušen je bil in ni vedel ničesar. Naročil je avto, lep, dolg voz s hupo, ki je rekla »püüvüüp«, in smehljal se je. Rekel je: Tjaja, naša Mary! in jo trepljal po rami in očetovsko jo je pocukal za kodre. In Mary je rekla: Oh, papa, moja frizura! To je bilo na desnem bregu in na levem sem bil jaz.

Mary je stala na obeh bregovih in vrtelo se ji je.

Prihajala je iz Rdečega salona v predmestni brlog in je rekla, da je brlog odvraten. Zavese so platnene in luč ima senčnik iz pločevine kakor za v kuhinjo. Omara je stara, furnir se lušči s sten, na vrhu so nemogoči okraski in vrata so taka, da se ne zapirajo. Mize pa sploh ni. Deska je tam, velika risalna deska, in deska stoji na dveh debelih, okornih kozah. To je rekla Mary z desnega brega in pristavila je, da je nisem imel nikoli rad. Jaz sem bil na levem bregu. Rekel sem, da je v tem brlogu nekoč hodila neka gospodična Mary okoli mene in se smejala. In ta Mary je rekla: Petrček, moj fant si! In dodal sem, da je Rdeči salon samo imitacija, smešna imitacija, goljufija takorekoč. In prepirala sva se.

Potlej je šla Mary domov in v Rdečem salonu je sedela gospa v dekolteju in si ogledovala manikirane prste, skozi okna je sijalo sonce in gospé je bilo dolgčas. Rekla je: Kje si pa bila? Veš kaj, mi tukaj garamo in se staramo za svoje otroke, ti pa se tukaj vlačiš naokrog s tujimi moškimi. Mary je odgovorila: Vi se tukaj prav nič ne starate in nič ne garate. Otrok ni, otrok je samo eden in ta otrok sem jaz. Vi pa imate maserko in trikrat na dan se kopljete in zdajle sedite za mizo, oblečeni v nemogočo obleko in obraz se vam sveti od kreme, pudra in šminke. Sonce sije skozi okno in vi tukaj sedite in čakate, da bi kdo prišel, se poklonil, poljubil roke in rekel: Oh, gospa, vsak dan ste mlajši in gospodična Mary je tako ko vaša sestra! To je rekla Mary, ki je prišla z levega brega. In prepirali sta se.

Potlej se je vrnila in je rekla, da je ne maram. Že prvi dan, ko sva se videla, sem se ji samo hudobno hahljal, je rekla. Da sem bil hudoben, to je bilo res. Dvignil sem jo na roke, rekel sem ji, da je otrokec, poljubil sem jo in imel sem jo zelo rad. Drugi dan je prišla in je rekla, da je ne maram in da nisem drugega kakor navaden lažnivec. Že prvi dan, ko sem srečal papana Kožuha, sem se lagal: rekel sem, da je Rdeči salon prijeten in nisem hotel povedati, da je samo imitacija. To je rekla. Da sem hvalil stol, to je bilo res, in da nisem zinil o imitaciji, to je bilo tudi res. Ampak lažnivec pa nisem, sem odgovoril. Potlej sem jo prijel okrog pasu, ampak poljubil je nisem in rekel sem, naj ne govori neumnosti. Tretji dan je prišla in je rekla, da je ne maram in da sem jo zmerom zaničeval. Že prvi dan, ko je postala moja punca, sem sedel pred njo neobrit in umazan, imel sem rdeča ušesa in prste sem imel vse črne od tuša. Odvrnil sem, da nisem pričakoval tako visokega obiska, kakor je gospodična Mary od Jugokonzerve d. d. in naj mi njihova milost oprostite. Drugega pa nisem rekel ničesar. Obrnil sem se proč in bulil trmasto skozi okno.

Tako sva stala vsak na svojem bregu in med nama je tekla široka reka umazanih očitkov in obrekovanj.

6

Potlej je bil nekoč večer in pomladi že zdavnaj ni več bilo. Bilo je poletje, pozno poletje, ves teden je šel dež in potlej je nehal, toda nebo nad hišami je bilo še zmerom umazano in vse je bilo brezupno. Ležal sem doma na postelji in sem gledal v zrak, čez nekaj dni bi moral k diplomu, toda delal nisem ničesar več. Bil sem zgaran, od dela, od dežja in od prepirov, za hišami pa je bilo nebo umazano. Večerilo se je, ampak luči nisem prižgal. Bulil sem v strop in se trudil, da bi ničesar ne mislil in da bi zaspal. Potlej je prišla Mary in je potrkala na vrata, jaz pa sem bulil v strop in nisem rekel ničesar. In Mary je vstopila, videla je moj obraz in ta obraz je bil hudoben. Šla je čez sobo, zadevala se je ob stole in ob risalno desko in ustavila se je pred oknom. Obrnila se je in je rekla:

Sinoči sem bila pri tebi in tebe ni bilo doma. V mestu si bil, s celo tolpo ljudi si popival in potlej si šel z drugo žensko spat. Ali je res ali ni res?

To je rekla in jaz sem bil tih, ker je bilo res. S celo tolpo ljudi sem popival in potlej sem šel z drugo žensko spat. Bil sem tih, bulil sem v strop in za hišami je bilo nebo umazano. Brezupno je bilo. Mary je stopila k meni, sedla na posteljo in me razdraženo stresla za rame.

Govori, je rekla, zini, ne bodi tak, reci, da me ne maraš, ubij me, če hočeš, reci, da imaš drugo žensko, da si pri njej spal, da je lepa, da jo imaš rad in da mene ne maraš. Ampak ne buli v strop. Peter!

Toda Peter je bil tih. Včasih pride trenotek, ko ne moreš ničesar več, ne priznavati in ne lagati in ne prepirati se. Takrat ne vidiš, da je pri tebi ženska, ki je nekoč posedala na postelji, mlada, lepa, stara osemnajst let, in se občudovala. In ne veš, da je to ista ženska, ki se je nekoč sklonila k tebi in rekla: Petrček, moj fant si, ali nisi moj fant? Takrat ležiš na postelji in buliš v strop in ne veš drugega kakor to, da je s tabo konec. Dan za dnem so te žrli očitki in obrekovanja in vsa ta vojna na

drobno, vojna na trenotke in na dneve. Vse to te je žrlo in zdaj ležiš na postelji; v strop buliš in za hišami je nebo umazano in črno. In v sobi je še tišje ko zunaj, mrači se, sence se vlačijo v sobo in jo vse zastirajo. V kotu za človekom, ki buli v strop, sedi ženska, stara osemnajst let, in ta ženska joka.

Človek lahko joka in mu odleže. In človek lahko joka in je huje, zmerom huje. Vem za ta jok. Ta jok pride enkrat in potlej ne pride več. Ta jok te popade takrat, ko je zunaj za hišami nebo umazano in črno in si v sobi, ko se vlačijo sence skozi nebo, in imaš občutek, da je vse zgubljeno, da si doživel brodolom in da ni ničesar več, ne tebe, ne drugih, ne ljubezni ne sovraštva, samo nebo je tu, za hišami leži in umazano je.

Tako je bilo tisti večer in ko se je znočilo, sem prijel Mary za roko in sem rekel, da tako ne moreva več. Dvignil sem jo in položil sem jo na mesto, kjer sem prej sam ležal, in govoril sem ji kakor otroku:

Noč je in zdaj prižgeva luč, Mary, in ko bo luč, bo bolje, in ko bo bolje, greva spat in vse prespiva.

To sem rekel, drugega nisem mogel. Mary pa je ležala v kotu na postelji in strmela vame s široko odprtimi očmi. Zunaj se je znočilo. Spotikal sem se čez sobo k stikalu in ko je bila luč, je izginila tema iz sobe, toda bolje ni bilo. Skuhal sem črno kavo, za cel lonec je je bilo, kuhal sem jo skrbno in počasi in pazil sem nanjo kakor kirurg, ki sterilizira instrumente. Z omare sem vzel kruh in ga narezal in vsak kosček sem namazal z maslom. Pila sva kavo in jedla kruh z maslom in bilo je slabše ko prej. Sedela sva drug poleg drugega, dotikala sva se z rameni in Mary je spet popadel jok. Bila je noč, ki se ni hotela končati.

In sredi noči je Mary nenadoma planila pokonci, skočila je s postelje in se postavila predme, strmela je vame in vrgla je vse s sebe. Taka je stala pred mano in rekla:

Tvoja punca sem, Peter!

Tako je stala, stara osemnajst let, in ni bila več otrok. Bila je ženska, ki je stavila na zadnjo karto. In zaigrala jo je.

7

Od tiste noči vem samo še to, da sem šel za Mary, ki se je brez cilja potepala po ulicah. Prijel sem jo pod pazduho, ali domov je nisem mogel spraviti. Vlačila sva se po mestu in Mary je bila na moji roki težka kakor kamen. Bila je kakor brez hrbtenice, roke so ji visele ob životu in vsa je težila k tlom. Spominjam se, da sva stala na mostu in se opirala na ograjo. Pod nama je šumela voda, bila je gosta, težka in kalna. Midva pa sva stala na mostu in kar sva govorila, je bil najin zadnji prepir. Bila je stara pesem o papanu Kožuhu, o Rdečem salonu, o moji bahavosti, o mojem delu, ki je bilo samo zato tu, da sem jo goljufal za ljubezenske ure. Potlej se je obrnila k meni in je rekla, da sem zverina.

Nisem zverina, sem rekel. Ampak jaz ne morem več.

V obraz je nisem mogel pogledati, bolelo me je, ko da bi moral z roko riti po odprti rani. Obračal sem se na drugo stran in strmel v hiše ob vodi. Nad hišami je ležalo nebo in bilo je umazano. Tedaj je za menoj

nekaj pljusknilo. Bil je težak, grgrajoč glas iz vode. Pod mostom je vlekla voda nekaj s seboj, telo se je na valovih vilo zdaj sem, zdaj tje, in bilo je telo ženske, bila je ženska, ki je nekoč posedala na postelji in rekla: Petrček, moj fant si!

Gledal sem v vodo in nisem razumel ničesar. Tudi občutil nisem ničesar. Slekkel sem suknjo, vrgel sem jo na pločnik. Nato sem zlezal na ograjo in skočil daleč naprej v temo. Voda je bila gosta in težka kakor kava. Ko me je skok zanesel pod njo in me je spet gnalo kvišku, mi je zvonilo v ušesih kakor v vročici. Toda mislil nisem ničesar. Otepal sem se telesa, ki se me je hotelo z vsemi udi okleniti, in z vso silo svojih onemoglih kosti sem bil po ženski glavi pred seboj. Potlej je njen objem odnehal. Vlekel sem svoj tovor s seboj in ko sem ga privlekel na obrežje, je bilo tam veliko ljudi, prišli so kdo ve odkod iz nočnih ulic, izza hiš so se prikazali, okna so se odpirala in izza vogala je privozil avto in se je ustavil.

To vem, da se zame niso veliko zanimali. Vsi so me spraševali, toda odgovoril nisem ničesar. Sedel sem na blatniku pri avtomobilu, nekdo me je bil ogrnil s suknjo in nekdo mi je dal cigareto in nekdo mi jo je prižgal. Tako sem tam sedel, si drgnil kolena, ker me je zeblo, in pred mano se je nabirala velika, smešna luža. Mary so položili na tla in dva moška sta ji pregibala roke gor in dol. Vode ni mogla veliko popiti, bila je samo preplašena in trudna. Gledal sem ji v obraz, ko je spregledala, in ne vem zakaj, videl sem pred seboj isti obraz kakor pred dolgim, dolgim časom, ko sem v zatemnjeni predavalnici zdrknil zraven neke gospodične v klop in stlačil roke v hlačne žepe. Bila je gospodična, ki je v temi pobožno vzdihnila: Ne, ampak tale Michelangelo! In ko je Mary odprla oči in se ozrla okrog sebe, je videla pred seboj istega debeloglevega, trmastega študenta, samo moker je bil in kolena so se mu tresla. Drgnil si je hlače nad kolena in pred njim se je nabirala velika, smešna luža. Mary mu je pogledala v obraz in je videla, da se smehlja. Bil je isti smehljaj kakor nekoč v temni predavalnici, ista neumna, pol dobrodušna, pol hudobna grimasa, ki je Mary ni marala. Pogledala je še enkrat okrog sebe in okoli nje je bilo veliko, veliko ljudi, ki so vsi strmeli vanjo in bilo ji je nerodno. In v prijetni zavesti, da je našla edini izhod iz te zadrege, je zaprla oči in zavest je prešla v nezavest.

V KAVARNI

MILENA MOHORIČEVA

I

V kavarni sedita v kotu, kamor pada le zastrta svetloba, dve ženi.

»Vdati se moraš, draga Flora, ničesar ni mogoče izpremeniti. Smrt ne vprašuje, kje potrka.«

Narahlo je položila svojo materinsko prijateljsko roko na Florino in ji prigovarjala in jo tolažila, kakor bolnega otroka. Flori so padale solze na mramornato mizo:

»Saj vse to vem, ali glej, skoro bo leto dni, kar mi je umrl mož. Ta samota, ta praznosta je strašna. Prideš domov, seveda je otrok doma, Maša, ali kaj vé o meni ta otrok? Tudi ta izprememba iz izobilja skoraj v pomanjkanje...«

Ustnice so ji drhtele in komaj je prestrezala solze s črnoobroljenim robcem.

»Vem, da občutiš vse to bolešno, vendarle se mi zdi, da ti je otrok v uteho. Maša je tvojemu pokojnemu možu podobna, kakor bi jo izrezal iz njegovega obraza, pomisli, kako prazno bi ti bilo, če bi ne bilo otroka! Sedaj boš res težje živela, ali delala boš vsaj lahko zanj.«

Flora je gledala preko kavarne, poslušala je tako na pol. Niso ji več padale solze iz oči, le ustnice je stisnila. Ves izraz njenega obraza je pričal, da bi hotela ugovarjati, s strastjo ugovarjati tej mirni, negibni ženi, ki je sedela poleg nje in menda — bogve čemu — govorila njej in ji pridigala, ko vendar ni ničesar razumela. Flora je bila zelo zadovoljna, da ni rekla nobene besede več, da ni niti z očesom trenila, da bi izdala svojo nevoljo in sebe. Vedela je dobro, da bi njena prijateljica ne odobrvala njenih misli, ki so se kakor pisani metulji vsipale v svet.

Gospa Ida je umolknila, ko je videla, kako so učinkovale njene besede. Flora se je motila. Ida je zaslutila njene neizgovorjene besede, tudi to je prav dobro opazila, kako je lahen drget šel preko Florinega obraza, preden je dostojanstveno odzdravila gospodu, ki je pravkar sedel k sosednji mizi.

»Pojdiva, Ida, glava me boli danes.«

Gospa Ida je poklicala plačilnega, bila je zaposlena, a vendarle so jo opozarjale nase Florine nemirne oči.

Ko sta odhajali preko kavarne, se je Flori zdelo, kakor bi bil njen črni pajčolan pretežko breme, ki mu njena slabotna glava ni kos, da bi ga nosila. Zdelo se ji je, da nosi težke skale na svoji glavi. In vendar je veter igraje dvignil to tančico, ko sta stopili na cesto, poigral se je z njo, da je zaplavala po zraku, kakor črna, žalna zastava.

II

Ko je Flora prišla domov, ji je Maša pritekla nasproti.

»Kje si bila tako dolgo, mama? Tako sem te že čakala? Ali si mi kaj prinesla?«

Flora se je šele sedaj domislila, da niti pomislila ni na otroka, da se sploh ni spomnila, da bi mu prinesla kako malenkost in ga razveselila.

»Nisem imela časa, Maša, denarja pa tudi nimam, saj veš?«

Takoj se je zopet domislila, da tak odgovor ni bil niti ljubezniv, niti primeren za petletnega otroka.

»Mama, se boš z menoj igrala?«

»Nimam časa, glava me boli, kar k Micki pojdi, se bo ona igrala s teboj.«

»Pa mi kako povest povej!«

»Če ti rečem, da nimam časa! Pojdi v kuhinjo, in miruj že enkrat.«

Potisnila je otroka skozi vrata, ni moči trditi, da ni tega storila z nevoljo, vrata je za otrokom že kar trdo zaprla. Šla je v svojo sobo, vrgla klobuk s pajčolanom na stol, slekla obleko in se vrgla na divan.

»Kako so zoprni vsi ti ljudje! No, Ida bi me najraje kar živo pokopala. Seveda, moj mož je umrl in jaz naj bi bila zato tudi mrtva. Zabavati Mašo, to je edina pravica, ki jo še imam na svetu.

Krčevito je jokala. Nato je vstala, vzela klobuk, strgala na dvoje črni pajčolan in ga vrgla po tleh.

Obrisala si je solze in ko je zagledala svojo podobo v zrcalu, se je zavedela.

»Neumnost!« je dejala in stopila do koledarja, ki je visel na steni. »Pojutrišnjem bo leto dni po njegovi smrti. Torej tudi te cunje ne potrebujem več!«

Stopila je pred zrcalo, se ogledovala od vseh strani in je bila sama s seboj zadovoljna.

III

Čez tri dni je sedela Flora zopet na istem prostoru v kavarni. Nervozno je gledala na uro in obračala liste modne revije. Pogled je nemirno plaval preko dolgočasne kavarne, kakor se je zdelo Flori, čeprav ni bila nič manj dolgočasna kakor sicer. Gledala je od mize do mize vse do drugega konca kavarne. Pozdravila je tam gospo zdravnikovo, ki jo je poznala še od doma. Tam je bila zopet sodnikova gospa, tudi njo je pozdravila.

Kako sta ti dve ženski vendarle postarani, si je mislila, pa kako se neokusno oblačita. Ta frizura sodnikove gospe je nemogoča! In te nemogoče barve obleke zdravnikove gospe! Prav za staro šaro sta ti dve!

Tam je zagledala znanca svojega pokojnega moža. Sočutno jo je pozdravil, odzdravila mu je z mučeniškim pogledom. Brž je vstal in se ji približal.

Spoštljivo je poljubil njeno roko, sam ni vedel, kako bi jo naj ogovoril, da bi je ne ranil, da bi ne zadel ob njene spomine.

Svoje roke mu ni takoj odtegnila, kar obležala ji je nekaj hipov v njegovi desnici.

»Prav, milostljiva, gledate modne časopise! to je razveseljivo znamenje.«

»Se vam zdi? Marsikdo bi morda drugače sodil!«

»To je precej vseeno, se vam ne zdi?«

»Kako živite, gospod doktor?«

»Dolgočasim se, če naj po pravici povem! Dan mi mineva strašno počasi, če nisem v uradu! Nisem se še prav znašel tod. Komaj dober mesec sem na novem službenem mestu. Preden se človek privadi in si poišče svojo novo družbo, vedno traja nekaj časa. Zares, zaenkrat se dolgočasim!«

»Jaz tudi!«

Oba sta se veselo smejala in kramljala, da sta pozabila čas, ki je hitel. V kavarno je prišla gospa Ida. Ko jo je Flora zagledala, sta se z doktorjem brž dogovorila, da se naslednjega dne snideta v kavarni, nato sta se pa poslovila.

Ida je prišla mirno k mizi, dala je Flori roko in pristavila: »Veseli me, da si dobre volje!«

Odložila je plašč, nato je šele opazila, odkod Florina tako vidna izpremema.

»Kako lepo si se napravila! Ta bel ovratnik ti res sijajno pristoji!«

Ida je opazila še to, da je imela Flora nov klobuk, brez pajčolana. Na steni poleg nje je visel lepi krzneni plašč, ki ji ga je bil poklonil še mož, lase je imela še skrbneje poglajene in nakodrane, obleka z belim

ovratnikom je bila nova. Ida se je domislila, da je bila pred dvema dnevoma obletnica smrti njenega moža. Začudila se je, da je merila Flora svojo žalost po koledarju. Končno pa, si je mislila, saj to, kar denes nase, ne prej ne slej ničesar ne pomeni. Če bi Flora za svojim možem sploh ne bila nosila črne obleke in črnega pajčolana, bi se zdelo Idi najnaravneje. A ta njena natančnost v opravljanju takih zunanosti jo je zbodla.

Tedaj pa je zaprosila Flora:

»Imaš jutri kaj časa, Ida? Opravek imam, pa bi ti rada pripeljala Mašo. Dolg čas ji je, ko je sama, s tvojima otrokoma pa se lepo igra.«

»Kar pripelji jo, kadarkoli hočeš. Saj veš, da je pri nas kakor doma.«

Skoraj ves večer nista spregovorili. Ko sta odhajali, je bila kavarna polna gostov. Elegantna mlada dama v kožuhu, ki je odhajala iz kavarne ob Idini strani, je vzbujala pozornost. Ni zamudila prilike, da bi se njene oči ne bile srečale z mnogimi očmi, ki so bile uprte vanjo. Okrog usten ji je igral droben nasmeh.

IV

Ko se je Flora naslednjega dne odpravljala z doma, je mala Maša bridko jokala.

»S teboj me vzemi, mamica. Tako mi je dolgčas.«

»Danes ne moreš z menoj, sem ti že povedala!«

Maša se je spustila še v silnejši jok:

»Lepo te prosim, naj grem s teboj.«

»Tak miruj že enkrat pa k Micki pojdi.«

»Ne, nočem k Micki, s teboj grem, s teboj-oj-oj.«

»To je pa že od sile.«

Flora je jezno skočila k otroku in ga pošteno namlatila.

»Tako, sedaj imaš, kar si iskala. Ven, se spravi!«

Potisnila je Mašo skozi vrata, si dela na glavo novi klobuk, se od vseh strani ogledovala v zrcalu, se brž diskretno napudrala, si komaj zaznavno pordečila ustnice, stopila v kuhinjo do Micke in ji naročila, naj pelje Mašo k Idi. Ko je otrok videl, da mati kljub vsem prošnjam vendarle odhaja, se je vrgel za njo, obležal pred zaklenjenimi durmi in krčevito jokal.

»S teboj grem, mama, s teboj!«

Micka je nalahno dvignila otroka, ga tolažila in zraven zmajevala z glavo. Tačas pa je Flora že z lahnimi koraki hitela proti kavarni.

Ko je vstopila, je pri mizi, kjer je navadno sedela, že bil sodnik in čakal nanjo. Ves vzradoščen je vstal, ji pomagal sleči plašč in ga obesil na klin; ona pa se mu je za vso pozornost zahvalila le z lahnim nagibom glave.

Sedla sta, a beseda jima je zastajala. Flora se je igrala s prsti po marmornati mizi, on pa je od časa do časa zakašljajal. Končno je Flora prekinila mučno tišino:

»No, kaj ste delali, doktor?«

Tako je končno sprožila težko pričakovane besede in pogovarjala sta se vendarle, dasi za smisel svojih besed nista vedela in sta govorila nekam drug mimo drugega. Doktor je bil nekako okoren danes, kakor bi obžaloval, da se je zapletel v ta današnji sestanek. Nekajkrat je skušal napeljati pogovor na Florinega pokojnega moža, izpraševal jo je o njem to in

ono — o, nič več ni bil tako obziren, kakor je bil prejšnji dan. Flora je odgovarjala stvarno in suhoparno. S svojim finim instinktom je spoznala, da je bil njen prvi korak nekoliko nagel, nekoliko prenagljen morda, zdelo se ji je, da bi bilo bolje, če bi bila odkazala svojemu kavalirju vlogo tolažnika in prijateljskega pomočnika. — Ah, zoprni so ji bili ti ovinki sedaj, ko je jela zopet dihati. Takoj je zaslutila, kako mora v bodoče nadaljevati.

Dvignila je svoje temno zastrte oči in njen pogled, ki je bil otožen in čudno, plamteče nemiren, je splaval preko dvorane. Bila je vsa polna gostov, tudi njenih znancev je bilo mnogo tod. Za vsakogar, ki jo je spoštljivo pozdravil, je pripravila ljubezniv nasmeh in pogled, ki je bil nedolžen in je lahko pomenjal vse. Ko je doktor ob njeni strani opazil pozornost, ki jo je vzbudila — da je bil to njen manever, seveda ni vedel — je bil vidno vznemirjen. Ona pa je komaj prikrila svojo radost nad njegovim nemirom. A še bolj se ga je polastil nemir, ko je gospod, ki je bil Floro že zadnjič pozdravil in ki je bil tedaj povzročil njen glavobol, pristopil k njej in prisedel k mizi, česar še ni nikdar storil.

Flora ju je na kratko predstavila, doktor in Florin znanec sta se sicer dostojno in vsem predpisom ustrezajoče pozdravila, vendar je bila med njima majhna napetost. Flora se je s svojim znancem, zdravnikom Kalcem veselo razgovarjala, sodnik Grčar pa je njun pogovor spremljal z malimi opazkami, ki so bile kakor medklici. Sam se je zavedal, da je okoren in bilo mu je tudi vroče, presneto soparno je bilo v tej kavarni.

Ko se je Flora odpravljala, je doktor Grčar prvi skočil, ji oblekel plašč, izprosil si je tudi dovoljenje, da sme plačati njeno kavo. Kaleb pa je gledal Floro skozi polzaprte trepalnice, opazoval jo je natančno, vendarle se ni nič kaj potrudil, da bi ji kako pomagal. Ko je odhajala, je malomarno vstal in se je nasmehnil. Dvoje vrst belih zob se je zasvetilo med tenkima ustnicama in Flori je bilo mrzab ob tem smehu.

Pogledala je na uro, čudno, da Ide ni bilo v kavarno. Doslej je prihajala vsak dan.

Grčar jo je spremljal domov. Spomin na Kalca mu je bil skrajno neprijeten, zato je pohitel in vprašal Floro, kdaj bi jo lahko naslednjega dne obiskal na domu. Domenila sta se za čaj.

V

Ko je Grčar drugega dne prišel k čaju, se je Flora kakor najboljša in najpožrtvovalnejša mati igrala z Mašo, ki je bila vsa vesela tolike materine izpremembe. Doktor je tudi vedel, kaj se spodobi. Otroke je imel rad, poznal je njihove navade in želje. Nesel je Maši piškotov in bonbonov in si jo je kar pridobil. Ljubeznivo se je igral z njo, ko je šla mati iz sobe po opravkih. Včerajšnja tesnoba ga je po vsem minila. Pogled na otroka ga je docela pomiril. Nič neprikladnega se mu ni več zdelo, da je prišel v kavarno in semkaj. Saj so bili stari znanci. Zmenila sta se z Mašo, da pojmeta skupaj na sprehod.

Ko se je Flora vrnila v sobo, je stisnila svoje tanke ustnice. Nadejala se je, da bo tegale Grčarja jezila z Mašino prisotnostjo, sedaj se ti pa nenadoma pojavi stric, ki je vesel otroka in bi bil skoraj njo, Floro, povsem pozabil. Ko sta ji povedala svoj sklep, da gresta drugi dan skupaj na izprehod, se je Flora ugriznila v spodnjo ustnico. On, ki je bil sklonjen

nad otrokom, ni ničesar opazil. Vendar se je hitro znašla, veselo je dejala:

»No, vidiš, Maša, kako je to lepo! Jutri pojdeš lahko s stricem na sprehod, ko jaz nimam časa.« Bil je nekoliko razočaran. Takoj se je obrnila tudi do njega, dobro ji je delo, da ga je njen odgovor nekoliko zmedel:

»Res, prav hvaležna vam bom, če se boste malo pobrigali za mojo ubogo Mašo. Jaz sem v službi, ona je pa ves dan sama. Jutri imam toliko dela, res boste storili dobro delo, če jo popeljete na izprehod.«

Odkar ji je bil umrl mož, je Flora dobila službo v neki banki.

Maša pa je bila s svojim novim stricem zelo zadovoljna. Ko je odhajal, mu je položila svoje male, otroške ročice krog vratu in mu je dejala:

»Pa moraš zares priti pome.«

Flora se je v novem položaju takoj znašla. Napravila si je načrt za prihodnji dan. Grčar naj kar pelje Mašo na izprehod — tako vsaj ne more nikamor drugam, sama ga takorekoč lahko nadzoruje, čeprav je ni poleg in je sama prosta.

Ko je zvečer legla, je premišljevala o vsem, kar je zadnje dni doživela, a izmed vsega jo je vroče žgal ironičen nasmeh dveh tankih ustnic, med katerimi so se svetili zobje, ki so bili beli in ostrí, kakor pri roparskih zvreh. Kakor si je tudi prizadevala, zaspati ni mogla pozno v noč.

VI

Naslednjega dne je Flora z nesigurnim korakom stopila v kavarno. Opazila je, da je bolj zgodnja kakor je bila včeraj in da je kavarna še skoraj prazna. Sedla je k mizi in nemirno iskala. Kar naenkrat je vsa vzdrgetala. Vstopil je Kalec, že od daleč jo je opazil in nameril svoje korake proti njeni mizi. Flora je že težko štela sekunde, zdelo se ji je, da hodi celo večnost. A kar naenkrat je otrpnila. Kalec je hladnokrvno in mirno zavil v igralnico, niti pozdravil je ni, čeprav je bila prepričana, da jo je dobro videl. Bila je vsa zmedena, da ni vedela, kaj ji je storiti. Najraje bi vstala in odšla domov ter se nikdar več ne povrnila v to strašno kavarno. A zahtevala je časopise in se na videz poglobila vanje. Tedaj pa je že prišel izza vogala Kalec, smejal se je in krenil naravnost proti Flori, ki se je seveda pretvarjala, kakor bi ga ne videla. Srce ji je tolklo, da ga je čutila in slišala.

Z vsilo se je obvladala in kar najbolj hladno pozdravila. Kljub temu pa jo je izdala lahna rdeča progá, ki se ji je pojavila na vratu. Kalec, ki je to znamenje notranjega nemira opazil, je bil vidno vzradoščen. Potrdila mu je pravilnost njegove taktike nasproti tej ženi, ki ga je privlačevala. Kalec je bil dober strateg te vrste, svojo bitko je vedno po ravni, lahki poti izvojeval.

Zavedal se je tudi, da ima tokrat opravka s Floro, ki dobro računa.

Njun pogovor je bil lahkoten, razigran, govorila sta o stvareh, ki so jima rojile po glavi, vendarle sta se jih dotikala le iz daljave, kakor bi hodila le po robu.

Flora sama pa je bila razdvojena. Vedela je, da lahko zavozi, da si lahko pokvari vse nadaljnje življenje, če ne bo previdna. Vedela je, da Kalec nikakor ne pozna nikakih sentimentalnih obzirov, da je močnejši v tej igri, da je njegov korak sigurnejši od njenega, ker ničesar ne tvega.

Pozna le svojo odločno voljo in hotenje, da si jo pridobi in osvoji, ker si jo je zaželel. Nato pa gre naprej in se je še ne domisli. Kljub temu, da jo je obšla mrzlica v njegovi bližini, ki ji je bila neizrečeno prijetna, opojna groza pred temi moškimi trdnimi rokami, je vendarle vstala in se poslovila. Prišla je domov vsa opojena, glava ji je bila motna kakor od vina.

VII

Doktor Grčar je zahajal v hišo, bil je pozoren in prijateljski, bavil se je mnogo z Mašo. Otrok je bil bister in ga je zabaval, poleg tega se mu je revše smililo, ker je bilo vedno samo doma. Često so šli vsi trije na izprehod; navadil se je bil te družbe in Flora je bila prijazna in dobra z njim. Polagoma, da sam ni vedel kdaj, mu je postala vsakdanja pot k Flori potrebna, bil je tam skoraj na pol doma in bil je ves nemiren, če je zaradi opravkov ni mogel obiskati.

Niti slutil ni, da Flora prečesto, kadar vodi on sam Mašo na sprehod, sedi v kavarni s Kalcem. Tudi tega ni vedel, da je prebila teden dni, ki jih je preživela pri sorodnikih, s Kalcem v Benetkah. Da je sprejemala nekoga ob poznih polnočnih urah na svojem stanovanju, mu je bilo neznano.

Flora pa je bila z Grčarjem vedno enakomerno ljubezniva. Sedaj, ko je bila premagala hipnotični vpliv Kalčev, ko je vendarle izžarel njen ogenj, ki jo je z demonsko silo gnal temu človeku v naročje, je jela trezno premišljevat. Da bi s Kalcem načenjala taka vprašanja, kakor je možitev in podobno, se ni prav upala. Vedela pa je, da je to edino prava pot, ki jo lahko privede zopet nekoliko v zatišje.

Ko se je nekega večera vendarle ojunačila in je s Kalcem izpregovorila resno besedo, rekoč, da ima otroka in da to razmerje vendar ne more trajati večno, jo je zavrnil, naj ne bo dolgočasna. Tako dolgočasnih stvari, kakor je možitev, Kalcem vendar ne bo počenjal. Saj je samostojna žena, zasluži dovolj zase in za otroka in lahko živi kakor se ji zljubi.

Florin življenjski ideal pa je bil nekoliko drugačen. Bolj prijetno je bilo vsekakor imeti moža, ki za človeka skrbi, tudi družabno ima človek dokaj prijetnosti, ki se jim mora sicer odreči. Zato je stvari tako napeljala, da se je Kalcu opravičila, da je bolna in ji ni dobro, Grčarja pa je povabila k večerji. Tako se je zgodilo, da je zamenjala Kalca z Grčarjem.

Kalcem se je že tudi dalj časa zanimal za študentko, ki jo je srečaval redno, ko je zahajal v bolnico. Zato je Floro kar lahko pogrešil.

Ko je čez pol leta bral v časopisih vest, da se je poročila gospa Flora, vdova Skalarjeva, z doktorjem Grčarjem, je stopil v cvetličarno in poslal na njen dom z lepimi cvetlicami poročno darilo.

OPAZOVANJA

ANDRÉ GIDE

Pod tem naslovom prinašamo dva sestavka iz Gideove knjige »Prétextes«. André Gide velja za enega najznamenitejših sodobnih esejistov. Ako nam bo dopuščal prostor, bomo v eni prihodnjih številkih prinesli še kaj iz njegovega esejističnega dela.

APOLOGIJA VPLIVA

Gospe in gospodje, namen mojega predavanja je zagovor vpliva. Na splošno se priznava, da obstoje dobri in slabi vplivi. Jaz ne mislim delati med njimi razlike, zagovarjati hočem vse vplive. Po mojem obstoje zelo dobri vplivi, ki jih ne smatrajo vsi za take. Menim, da vpliv sam po sebi ne more biti niti slab niti dober, marveč je tak le glede na tistega, ki mu podleže. Predvsem menim, da obstoje slabe narave, ki se jim obrne vse na slabo in ki imajo povsod smolo. Drugim je zopet vsaka stvar osrečujoča hrana, ki jim izpreminja kamenje v kruh. »Požiral sem,« pravi Goethe, »vse, kar mi je razlagal Herder.«

Najprej mislim napraviti zagovor vplivanca in nato šele zagovor tistega, ki vpliva. To bosta dva vprašanja naše kozerije.

Goethe govori v svojih spominih z ganotjem o mladostni dobi, ko se je docela predajal zunanjemu svetu in pustil, da so vplivale nanj vse stvari, vsaka na svoj poseben način. »Odtod«, piše, »je izvirala čudovita sorodnost z vsakim predmetom narave, tako popolna harmonija z vso naravo, da me je vsaka sprememba kraja, ure in letnega časa prisrčno ganila.« Radostno se je predajal vsakemu še tako bežnemu vplivu.

Vplivov je več vrst, in če sem vam omenil to mesto iz Goetheja, sem storil to zato, ker bi rad govoril o vseh vplivih, ker ima vsak svojo važnost. Govoril bom najpreje o najbolj nedoločnih, najbolj naravnih vplivih in šele nato o vplivih ljudi in njihovih del. To pa zato, ker so poslednji vplivi takšni, da je o njih govoriti najtežje, vplivi, ki se jim skušamo najbolj upirati ali pa si vsaj zatrujemo, da se jim upiramo. Ker nameravam zagovarjati tudi te poslednje vplive, bi rad napravil ta zagovor po svojih najboljših močeh, to se pravi počasi.

Nemogoče je človeku, odtegniti se vplivom. Čuti jih tudi najbolj zavarovan in nedostopen človek. Da, vplivi so navadno celo tem močnejši, čim manj pogosti so. Težko si je predstavljati človeka brez vsakih in naravnih vplivov. Ko so se pojavili med ljudmi heroji, ki po vsem videzu niso imeli ničesar skupnega s svojo okolico in katerih življenje in dejanja so bila nerazumljiva navadnim ljudem, so ljudje rajši verjeli, da so oni vplivani od zvezd, tako težko si je predstavljati nekaj človeškega, kar bi bilo povsem spontano.

Razlikovati moramo dvoje vrst vplivov, splošne in posebne. Vplive, katerim so podvržene cele rodbine, grupe in dežele hkratu, in vplive, katerim je podvržen v svoji rodbini, mestu in deželi vsak posameznik in sicer hoté ali nehoté, zavedno ali nezavedno ter bodisi, da si jih je izbral sam, ali pa da je bil sam izbran od njih. Prvi imajo tendenco, približati posameznika splošnemu tipu, drugi pa ga splošnosti oddaljujejo. Taine se je ukvarjal izključno samo s prvimi; ti so laskali njegovemu determinizmu bolj od vseh drugih vplivov.

Ker ne more človek iznajti ničesar novega samó zase, so vplivi, ki jih imenujejo osebne (zato, ker v nekem smislu ločijo osebo, ki jim je izpostavljena, od njene rodbine in njene družbe), hkratu isti, ki ga približujejo neki nepoznani osebi, ki jim je ali pa jim je bila prav tako izpostavljena. Tako ustvarjajo ti vplivi nove grupe, tako nastaja nova rodbina s svojimi člani, ki so često zelo oddaljeni med seboj, in ustvarja nove vezi in nova sorodstva, ki lahko privedejo prebivalca Moskve in mene do istih zaključkov, vezi, ki preko vekov vežejo Virgila in Jammesa.

Splošni vplivi so navadno najbolj grobi. Bilo bi me skoro sram govoriti o vplivih hrane, če bi na primer Nietzsche — rad verjamem, da samo zaradi paradoksa — ne bil zatrjeval, da vpliva pijača v veliki meri na običaje in na miselnost ljudi. Nemci na primer, ki pijejo pivo, po njegovem mnenju ne morejo s Francozi niti zdaleka tekmovati v lahkoti in ostrostri duha, ki jo Nietzsche pripisuje Francozom.

Čim manj grob je vpliv, tem osebnejši je njegov učinek. Že vpliv časa in letnih časov, ki deluje na vse človeštvo, toda na delikatnejši in nervoznejši način, vzbuja pri različnih ljudeh različne učinke. Tega vročina izčrpa, drugega pa poživi. Keats je lahko delal samo poleti, Shelley samo jeseni in Diderot je dejal: »ob nevihti je moj duh blazen.« Omenili bi jih lahko še mnogo, toda pojdemo dalje.

Če Goethe, ko stopi na rimska tla, vzklikne: »Nun bin ich endlich geboren!«, če nam pripoveduje v svojih pismih, da je ob prihodu v Italijo prvič v življenju občutil, da se zaveda samega sebe in da eksistira... je to gotovo zadosten vzrok, da lahko smatramo vpliv tuje dežele na človeka za enega najvažnejših vplivov. To je vrhu tega svobodno izbran vpliv, s tem hočem reči, da, če nismo prisiljeni potovati, ali pa če ne gremo v izgnanstvo, sami izbiramo deželo, v katero hočemo potovati. Ta izbira pa dokazuje, da je dežela že prej nekoliko vplivala na nas. Končno si izberemo neko deželo zato, ker vemo, da bomo od nje vplivani, ker njen vpliv že slutimo in si ga želimo. Izberemo si prav tiste kraje, o katerih mislimo, da bodo najbolj vplivali na nas. Ko je šel Delacroix v Maroko, ni storil tega zato, da bi postal orientalist, marveč zato, ker je imel smisel za žive, fine in subtilne harmonije, da bi se globlje zavedel samega sebe in kolorista v samem sebi.

Sram me je skoro omeniti Lessingov izrek, ki ga citira tudi Goethe v svojem romanu »Wahlverwandschaften«, izrek, ki je tako znan, da nas sili v smehljaj: »Es wandelt niemand unbestraft unter den Palmen,« kar se sliši po naše dokaj banalno: »Nihče se ne more sprehajati nekaznovan pod palmami.« Kaj pomeni to, če ne, da gremo sicer lahko iz njihove sence, a da nismo potem več isti, kot smo bili prej.

Bral sem knjigo; ko sem jo prebral, sem jo zaprl in jo spet postavil v predal svoje knjižnice; toda v knjigi je beseda, ki je ne morem pozabiti. Tako je prodrla vame, da je nič več ne razlikujem od samega sebe. Odslej nisem več tisti, kot bi bil, če bi je nikoli ne poznal. Naj pozabim knjigo, kjer sem bral to besedo, naj pozabim celo, da sem jo bral, naj se je spominjam samo še nedoločno, to sedaj ni važno! Nič več ne morem postati tisti kot sem bil, predno sem jo bral. Kako naj si pojasnimo njeno moč?

Njena moč je v tem, da mi je odkrila del mojega bistva, ki mi je bil še neznan; bila je samo pojasnitev —; pojasnitev mene samega. Dejalo se

je že, da učinkujejo vplivi s podobnostjo. Primerjali so jih z neke vrste zrcali, ki nam kažejo, ne tega, kar smo, marveč to, kar se v nas skriva.

Notranji brat, ki še nisi, je dejal Henry de Régnier. Te vplive bi točneje primerjal s princem iz kake Maeterlinckove drame, ki prihaja buditi princese. Koliko spečih princes nosimo v sebi, ki jih ne poznamo in ki čakajo, da jih vzbudi en sam dotik, en sam akord, ena sama beseda.

Kaj mi je spričo takih doživetij vse, kar sem se naučil z glavo, vse, kar se mi je z velikim naporom posrečilo obdržati v spominu. S študijem si lahko nakopičim težkih zakladov, celo bogastvo, ki me ovira, premoženje, ki mi je dragoceno kot pripomoček, a ki bo ostalo različno od mene do konca vekov. Skopuh zaklepa svoje zlatnike v skrinjo; toda komaj je zaprta, je, kakor bi bila prazna.

Nič podobnega ni pri tem intimnem spoznanju, ali bolje zopetnem spoznanju, — da, zopetnem spoznanju, ob katerem čustvujemo kakor ob sorodstvu, ki smo ga zopet našli.

Ko sem v Rimu na samotnem Keatovem grobu bral njegove čudovite verze, kako naivno sem dopustil, da je lil vame njegov vpliv, da me je nežno ganil, da me je zopet spoznal in me družil z mojimi najbolj negotovimi mislimi. Ko sem bral njegovo čudovito odo na slavčka, se mi je zdelo, da čujem iz svojih lastnih ustnic prihajati to čudovito tožbo.

Vzgajati se, razprostrti se v svet, to je res toliko, kot zopet odkriti sorodstva.

Zavedam se, da smo prišli s tem do občutljive in nevarne točke in da postaja vprašanje vedno težje in delikatnejše. Sedaj ne gre več, rekel bi, za naravne, marveč le še za človeške vplive. Ako smo smatrali doslej vplive le za srečno sredstvo notranje obogatitve (ki bi nam kakor čarovniška palica odkrila bogastva v nas samih), odkod tedaj dejstvo, da se vplivov tu nenadoma pričenjamo braniti (zlasti dandanes, priznajmo si to), da imamo strah pred njimi in da postajamo do njih nezaupni. Tu se smatra vpliv za nekaj pogubnega, za neke vrste atentat na samega sebe, za razžaljenje osebnosti.

Dandanes, četudi nismo pretirani individualisti — radi vsi poudarjamo, da imamo vsak svojo »osebnost«, in kakor hitro ta osebnost ni več močna, kakor hitro se zazdi nam samim ali pa drugim nekoliko neodločna, slaba ali omahljiva, nas že zasleduje strah, da bi jo izgubili in to nam lahko pokvari vse najresničnejše radosti.

Strah, da bi izgubili osebnost!

V našem presrečnem svetu literature smo mogli spoznati in srečati že nešteto strahov. Strah pred novim, strah pred starim — zadnji čas strah pred tujimi jeziki, itd... toda od vseh najnižkotnejši, najbolj bedasti in najsmušenejši je pač strah, da bi izgubili svojo osebnost.

»Nočem brati Goetheja«, mi je dejal mlad pisatelj (ne bojte se, ime povem samo, kadar hvalim) — »nočem brati Goetheja, ker bi lahko napravil name prevelik vtis.«

Priti smo morali, kaj ne, že do nenavadno visoke stopnje popolnosti, če se bojimo, da bi se lahko obrnilo kvečjemu na slabše.

Osebnost pisatelja, ta nežna, prenežna osebnost, ki se jo tako bojimo izgubiti (ne toliko zato, ker poznamo njeno dragocenost, kakor zato, ker se neprestano bojimo, da bi jo izgubili) — je torej prečesto v tem,

da nismo nikoli tega ali onega storili. To je tisto, kar bi lahko imenovali negativno osebnost. Izgubiti jo, pomeni želeti to, kar smo opustili.

Pred nekaj desetletji je izšel zvezek novel, ki jih je avtor naslovil: »Povesti brez ‚kdor‘ in brez ‚kar‘.« Avtor si je pridobil neke vrste originalnost, poseben stil, osebnost s tem, da ni nikoli rabil oziralnega zaimka. (Kakor, da bi zaradi tega kdor in kar nič več ne eksistirala!) Koliko avtorjev in umetnikov nima nikake osebnosti razen tiste, ki bi se jim v trenutku, ko bi z drugimi vred začeli uporabljati besedi kdor in kar, zlila zgolj v banalno in neskončno nijansirano maso, ki se ji pravi človeštvo.

Kljub temu je treba priznati, da sestoji osebnost največjih ljudi tudi iz pomanjkljivosti njihovega razumevanja. Že naglašanje njihovih potez zahteva neko nasilno omejitev. Noben velik človek ne zapušča nejasne, marveč zelo točno in izrazito podobo o samem sebi. Lahko bi celo trdili, da te pomanjkljivosti razumevanja tvorijo definicijo velikega človeka.

Če Voltaire ni razumel niti Homerja niti Biblije, če je ob Pindarju prasnil v smeh, ali nam to ne prikaže Voltairjeve podobe? Kakor če bi slikar, ki skicira poteze obraza, dejal temu obrazu: »Do tod in ne dalje!«

Goethe, najinteligentnejši človek, ni razumel Beethovna — Beethovna, ki je igral pred njim svojo »Sonato ob luninem svitu« in spričo Goethejevega hladnega molka obupno kriknil: »Toda mojster, če Vi ničesar ne pravite k temu — kdo me bo potem razumel?« Ali to ne označi hkratu Goetheja in Beethovna?

Ta nerazumevanja si pojasnimo takole: ona gotovo ne pričajo o nemumnosti, marveč le o zaslepljenosti. Vsaka ljubezen je izključna in ljubimec, ki občuduje ljubljeno, postane zato brezčuten za vsako drugo lepo. Iz ljubezni do duhovitosti je Voltaire brezčuten za liriko. Ker je Goethe oboževal Grčijo ter čisto in smehljajočo se Mozartovo nežnost, je začutil strah pred divjim sproščanjem Beethovna in dejal Mendelssohnu, ki mu je igral C-mol simfonijo: »Jaz čutim samo začudenje.« Nemara lahko trdimo, da vsak velik ustvarjalec, sploh vsak ustvarjalec, izžareva na vprašanje, ki ga obravnava, tako veliko duhovne svetlobe, tolikšen snop žarkov, da ostane vse drugo naokoli v temi. Nasprotje tega je seveda diletant, ki razume vse prav zato, ker ne ljubi ničesar strastno, to se pravi — izključno.

Kdor pa nima usodne, iz sence in bleščče luči sestavljene osebnosti in si skuša ustvariti omejeno in kombinirano osebnost s tem, da se odteguje vplivom ter predpisuje svojemu duhu dijeto, je podoben bolniku, čigar slabotni želodec prenese samo izbrane jedi (ki jih potem tako izvrstno prebavi). Koliko ljubši mi je diletant, ki ne zna niti ustvarjati niti govoriti ter zavzame očarljivo stališče ljubitelja in smatra za svojo življenjsko nalogo, na občudovanja vreden način poslušati. (Dandanes je prav tako malo poslušalcev, kakor šol — to je ena izmed posledic hotenja po originalnosti za vsako ceno.)

Strah, da bi bil podoben vsem drugim, ga sili, da išče bizarnih in edinstvenih potez (ki so prav zato često tako nerazumljive). Te poteze se mu zazde nenadoma važne čez vse in misli, da jih mora pretiravati, četudi na škodo vseh ostalih. Poznam nekoga, ki noče brati Ibsena, »ker se boji, da bi ga predobro razumel.« Drugi si je zopet vtepel v glavo, da

ne bo nikoli bral tujih avtorjev, ker se boji, da bi izgubil »čisti smisel za svoj lastni jezik« . . .

Tisti, ki se boje vplivov in se jim izmikajo, priznavajo s tem molče samo uboštvo svoje duše. V njih ni mogoče odkriti nič novega, ker nočejo nuditi roke ničemur, kar bi jih lahko vodilo do odkritja. In če jim je tako malo na tem, da bi si našli kaj sorodnega, je to zato, ker slutijo, da imajo kaj slabe sorodnike.

Velik človek ima le eno skrb: postati kar najbolj človeški, ali boljše: postati banalen. Postati banalen, Shakespeare, banalni Goethe, Moliere, Balzac, Tolstoj . . . in, o, čudo, tako postane najosebnejši. Medtem ko oni, ki se pred človeštvom zateka k samemu sebi, doseže le to, da postane poseben, bizaren in pomanjkljiv . . . Ali naj citiram besedo iz Evangelija? Da, ker menim, da se ne bom oddaljil od njenega smisla: Kdor hoče rešiti svoje življenje (svoje osebno življenje), ga bo izgubil, kdor pa ga hoče dati, ga bo rešil. (Ali če hočete grški tekst točneje prevesti: »ga bo napravil resnično živega.«)

Zato vidimo, da se veliki duhovi nikoli ne boje vplivov, marveč jih nasprotno še iščejo z nekakšnim pohlepom, ki je takorekoč pohlep po eksistiranju.

Koliko bogastev je moral čutiti v sebi Goethe, da se ni odrekel — ali kakor je dejal Nietzsche, da ni ničemur »rekel ne!« Zdi se, da je Goethejev življenjepis zgodovina njegovih vplivov — (narodni z Goetzom, srednjeveški s Faustom, grški z Ifigenijami, italijanski s Tassom itd.; proti koncu življenja pa še orientalski vpliv s Hafizovim Divanom, ki ga je takrat pravkar prevedel Hammer: ta vpliv je tako silen, da se Goethe še v pozni starosti uči perzijsčine in napiše svoj lastni Divan.)

Ista divja želja, ki je gnala Goetheja v Italijo, je gnala Danteja v Francijo. Ker mu domači vplivi niso več zadostovali, se je zatekel v Pariz in se predal vplivu naše univerze.

Pri vsem tem moramo uvideti, da je strah, o katerem govorim, čisto moderen strah in zadnja posledica literarne in umetnostne anarhije. Prej je bil ta strah neznan. V vsaki veliki dobi so se ljudje zadovoljevali s tem, da so bili osebni, ne da bi to še posebej hoteli. Čudovita skupna podlaga veže umetnike velikih dob in s tem, da družijo njihove nehoteno-različne postave, ustvarja nekakšno družbo, ki je skoro prav tako občudovanja vredna, kakor vsaka postava zase. Ali je bilo Racineu kaj na mari, da bi ne bil podoben komu drugemu? Ali je njegova Phedra zato manj vredna, ker je napisana baje pod vplivom janzenistov? Ali je francosko sedemnajsto stoletje manj veliko, ker ga je obvladal Cartesius? Ali se je Shakespeare sramoval, postaviti na sceno Plutarhove junake ali pa, predelavati komade svojih prednikov in svojih sodobnikov?

Nekega dne sem nasvetoval pisatelju snov, ki se mi je zdelo tako primerna zanj, da sem se čudil, kako da je že ni uporabil. Čez osem dni sem ga spet videl in bil je povsem obupan. Kaj mu je bilo? Bil sem vznemirjen . . . »Eh,« mi je dejal bridko, »ničesar Vam nočem očitati, ker vem, da ste mi nasvetovali z dobrim namenom. Toda, za božjo voljo, dragi prijatelj, ne dajajte mi več nasvetov! Poglejte, sedaj sem sam prišel na snov, o kateri ste mi zadnjič govorili. Kaj, vraga, naj zdaj počnem? Vi ste mi jo nasvetovali. Nikoli več ne bom mogel verjeti, da sem jo našel čisto sam« — Ah! vse, kar pripovedujem, je bilo res! — Priznavam,

da sprva nisem ničesar razumel. Nesrečnež se je bal, da bi bil premalo oseben.

Pripoveduje se, da je Puškin nekega dne dejal Gogolju: Mladi prijatelj, nedavno mi je prišla na um snov, ideja, o kateri mislim, da je čudovita, a natanko vem, da je jaz, četudi sem jaz, ne bom mogel izkoristiti. Vzemite jo; kolikor Vas poznam, mislim, da bi iz nje lahko nekaj naredili.« Nekaj! — Zares — Gogolj ni naredil iz nje nič manj ko »Mrtve duše«, zaradi katerih je postal slaven; iz tega malega sujetja, iz te kali, ki jo je nekega dne Puškin vsejal v njegovega duha.

Iti moramo še dalj in reči: velike dobe umetniškega ustvarjanja, plodovite dobe, so bile najbolj vplivane. Taka je bila perijoda cesarja Augusta, ki je bila vplivna od grške literature, dalje angleška, italijanska in francoska renesansa, ki je bila vplivana od antike, itd.

Pogled na velike dobe, v katerih po srečnem naključju raste in se razvija vse, kar je že davno zasejano klilo in čakalo — nas mora danes navdati z obžalovanjem in bridkostjo. V naši dobi, ki jo ljubim in občudujem, je dobro preiskati, od kod prihaja ta vladajoča anarhija, ki nas za trenutek lahko navduši s tem, da nas razburka s svojim prekipeva-jočim življenjem; — koristno je razumeti, da je tisto, kar kljub bujni pestrosti vendarle ustvarja enotnost velike dobe, okoliščina, da se duhovi, ki jo sestavljajo, napajajo iz istega studenca . . .

Danes ne vemo več, iz katerega studenca naj pijemo. Preveč studencev je, v katerih zdravilno moč verujemo; in ta hodi pit sem, drugi tja.

Danes tudi ne izvira noben velik in edinstven studenec in vode, ki prihajajo na vseh straneh na dan, komaj še curljajo, potem pa obstanejo; — literarna zemlja je danes prav za prav precej podobna močvirju.

Danes ni nobenega močnega toka več, nobenega kanala, nobenega splošnega vpliva, ki bi družil in zedinjeval duhove ter jih podrejal veliki skupni veri, kaki veliki vodilni ideji — skratka nobene šole ni več, pač pa zaradi strahu, da bi utegnil biti drug drugemu podobni, zaradi strahu, da bi se morali podvreči, pa tudi zaradi negotovosti, zaradi skepse, zaradi kompliciranosti množica majhnih, posebnih prepričanj, s katerimi triumfirajo majhni in bizarni posamezniki.

Če torej veliki ljudje tako željno iščejo vplivov, delajo to zato, ker so sigurni lastnega bogastva in polni intuitivne in preproste zavesti o imanentnem preobilju svojega bistva ter žive tako v veselem pričakovanju vedno novega razcveta. Tisti pa, ki nimajo v sebi tega velikega vrela, se zde, kakor da se neprestano boje, da bi se uresničila nad njimi tragična beseda Evangelija: »Kdor ima, mu bo dano, kdor pa nima, mu bo vzeto celo to, kar ima.« Tudi tu je življenje neusmiljeno s slabiči. Ali je to zadosten vzrok, da bi se morali bati vplivov? Ne. Toda slabiči bodo izgubili še tisto malo originalnosti, ki se še lahko sklicujejo nanjo . . . Tem bolj, pravim. Tako more nastati šola.

Šola sestoji vedno iz nekaterih redkih, velikih duhov in iz cele vrste podrejenih, ki tvorijo nekak nevtralen teren, na katerem se lahko dvigajo vodilni duhovi. V tem vidimo predvsem podreditev, nekako tiho, nezavedno pokorščino velikim idejam, ki jih zamislijo veliki duhovi, manjši pa jih smatrajo za Resnice. In če slede tem velikim duhovom, kaj zato, vodili jih bodo dalj, kot bi prišli sami. Ne moremo si predstavljati, kaj bi bil Jordaeus brez Rubensa. Zaradi Rubensa se je Jordaeus dvignil ponekod tako visoko, da se mi zdi primera z njim nekoliko tvegana in

da moramo uvrstiti Jordaeusa med velike, vodilne duhove. Kaj bi bilo, če bi govoril o Van Dyku, ki je ustvaril in obvladal angleško šolo?

Še nekaj: kaka velika ideja se često ne more izraziti in izčrpati po enem samem človeku; en sam velik človek za to ne zadostuje, biti jih mora več, ki pri tem sodelujejo, ki to prvotno idejo povzamejo, jo ponove in z lomljenjem njenih žarkov prikažejo njeno poslednjo lepoto.

Končno moramo povedati še to: Če se cela vrsta velikih duhov posveti poveličanju kake velike ideje, so nam potrebni še drugi, ki se ji žrtvujejo, da bi jo oslabili, kompromitirali in uničili. Ne govorim o tistih, ki se ji trdovratno upirajo, ne, kajti ti navadno služijo ideji, proti kateri se bore in jo s svojim sovraštvom le še okrepe. Pač pa govorim o tistih, ki menijo, da ji služijo, o tistih nesrečnih naslednikih, v katerih se ideja končno izčrpa. In ker človeštvo porabi zelo veliko idej, moramo biti še hvaležni onim, ki izčrpajo, kar je bilo še plodovitega na njej in ki jo potem, ko je veljala za resnico, zopet napravijo za idejo. Ti iztisnejo iz nje končno ves sok in prisilijo druge, da iščejo novo idejo — idejo, ki bo nekaj časa zopet lahko veljala za resnico.

Blagoslovljeni Mirisi in Van Dyki, da so dovršili polom umirajoče holandske šole in zaključili njeno zadnjo nadvlado.

V literaturi, verjemite mi, niso bili pristaši svobodnega verza tisti, ki so pokopali Parnasovce. Parnas se je uničil in kompromitiral sam po svojih številnih in bednih reprezentantih.

Še nekaj: tisti, ki se vplivov boje in se jim izogibajo, so kaznovani na čudovit način: kakor hitro se kje pokaže kak slepi posnemovalec, ga najdemo gotovo med njimi. Ti ne vzdržijo vpliva tuje umetnine. Strah jih ovira, da bi prodrli v njeno bistvo. Tako ostanejo na površini in srkajo iz nje s koncem svojih ustnic. Tisto, česar iščejo na njej, mislijo, da je čisto zunanja skrivnost materije in obrti; toda v resnici je najintimnejše in najgloblje zvezano z osebnostjo umetnika in predstavlja njegovo najmanj prenosno lastnino. Ti nimajo najmanjšega smisla za *raison d'être* umetnine. Po vsem videzu menijo, da je s kipov mogoče posneti kožo, jo zopet napihnuti in narediti tako novo umetnino.

Resničen umetnik, ki željno išče globokih vplivov, se bo sklonil nad umetnino, jo skušal pozabiti in prodreti do še nečesa globljega. Dovršeno umetnino bo smatral za prehodno točko, za mejo. Če hočemo dalje ali kam drugam, moramo menjati plašč. Resnični umetnik bo iskal za delom človeka in se učil od njega.

Odkrito posnemanje nima ničesar skupnega z opičarijo, s posnemanjem manire, ki je in ostane prikrito in zahrbtno dejanje. Kje je zabloda, ki je kriva, da si danes nič več ne upamo posnemati, o tem bi morali dolgo govoriti. Sicer pa je vse v medsebojni zvezi in kdor mi je doslej sledil, me bo razumel. Veliki umetniki se niso nikoli sramovali posnemati.

Michelangelo je spočetka tako resolutno posnemal antične kipe, da si je dovoljeval šale in proglasil nekatere svoje kipe (med drugim nekega spečega Kupida) za izkopanine. Neki drug ljubezenski kip je dal, baje, naprej zakopati in nato odkopati kot grško plastiko.

Montaigne se primerja, ko govori o svojem občevanju s klasiki, s čebelami, ki »sem pa tja opletnijo cvetlice« in delajo iz tega med, »ki je potem docela njihov.« »In to ni več,« pravi dalje, »niti timjan, niti majoran« — ne! to je Maigne; tem bolje.

Namenil sem se, da po apologiji vplivanca napravim še apologijo tistega, ki vpliva. Sedaj se mi zdi to odveč. Ali bi ne bila apologija tistega, ki vpliva — apologija »velikega človeka«? Vsak velik človek vpliva. Umetnik, njegovi spisi, njegove slike, vse to je le del njegovega dela; njegov vpliv ga pojasnjuje in nadaljuje. Cartesius ni samo avtor »Discour de la Methode«, »Dioptrike« in »Meditacij«, marveč tudi avtor kartezijanizma. Včasih je vpliv kakega človeka celo večji kakor njegovo delo; često se vpliv od dela celo oddalji in zdi se, ko da mu sledi le oddaleč. Tak je bil po stoletjih neučinkovanja vpliv Aristotelove Poetike na francosko sedemnajsto stoletje. In končno je vpliv čestokrat edino delo; na primer pri dveh velikih pojavih, ki se ju komaj upam navesti: pri Sokratu in pri Kristusu.

Pogosto se je govorilo o odgovornosti velikih ljudi. Pravijo, da je povzročil Werther pravo epidemijo samomorov. Prav tako v Rusiji neka Lermontovljeva pesem. »Po tej knjigi«, pravi Madame de Sevigné, ko govori o Maksimah La Rochefoucauld-ja, »nam ne preostane nič drugega, kakor da se ubijemo ali pa postanemo kristjani.« (To je dejala seveda v dobri veri, da se bo rajši vsakdo spreobrnil kot pa ubil.) Tisti, ki so se usmrtili zaradi literature, so nosili smrt že v sebi, tisti, ki so prešli h krščanstvu, so morali biti že pripravljeni nanj. Vpliv, sem dejal, ne ustvarja ničesar, marveč samo vzbuja.

Vendar se bom kljub temu varoval kakorkoli zmanjševati odgovornost velikih ljudi. Njihova slava je tem večja, čim večja, težja, nevarnejša in strašnejša se nam zdi njihova odgovornost. Ne vem, če bi koga mogla odvrniti od njegove poti. Nasprotno, sami streme po vedno večji odgovornosti. Njihova dejavnost je vrtnec, ki požira okrog sebe ogromno življenja.

Toda ne vodi jih potreba po vladanju: pri umetniku ima dejstvo, da se mu podrejajo drugi, zelo različne vzroke. Obsežemo jih lahko z besedo: Umetnik ne zadostuje samemu sebi. Zavest, ki jo ima o pomembnosti svoje ideje, se mu zdi najvažnejša. Vse drugo pride šele pozneje. Kaj more? Stvari mu rastejo čez glavo. Ne zadostuje mu pet čutov, da bi pretipal ves svet, in ne štiri in dvajset ur na dan, da bi živel, mislil in se izražal. On sam vsemu temu ne zadošča. To čuti — »Velik človek«, pravi Nietzsche, »nima samo svojega duha, marveč tudi duha svojih prijateljev.« Vsak prijatelj mu bo posodil svoje čute; še več, bo zanj živel. Oni se bo (ah, proti svoji volji) napravil za središče, na vse bo gledal in vse izkoristil. Umetnik vpliva: drugi bodo živeli in igrali zanj njegove ideje, se izpostavljali nevarnosti, da bo eksperimentalni z njimi na mesto s samim seboj.

Često je težko pisati apologijo velikih ljudi. Torej nočem nikakor trditi, da to odobravam. Pravim samo, da velik človek brez tega sploh ni mogoč. Če bi hotel delovati, ne da bi vplival, bi mu manjkalo pred vsem jasn pogled, ker bi ne mogel opazovati svojih idej na delu; poleg tega bi tudi ne bil zanimiv, kajti le to, kar na nas vpliva, nam je važno. Zato sem najprej napravil zagovor vplivancev, da sedaj lahko trdim, da so ti velikim ljudem neobhodno potrebni.

Gospe in gospodje. Povedal sem približno vse, kar sem vam želel povedati. Morda se vam bodo zdele nekatere misli, ki sem jih razvil, paradoksne, morda napačne. Smatral se bom za zadovoljnega, če sem (čeprav mi boste ugovarjali) mogel zaroditi (reči hočem: vzbuditi) v vas misli, ki jih boste smatrali za pravilne in lepe. To bo tisto, kar bi lahko imenovali vpliv po reakciji.

RAZGOVOR S FELIKSOM PAVLOM GREVEJEM

F. P. Greve je prevedel v nemščino več Gideovih knjig. Ta sestavek je točen zapisek o sestanku, ki sta ga imela l. 1904. v Parizu.

V hotelskem salonu, kamor sem prišel točno ob določenem času, me je pričakoval Feliks Paul Greve že pol ure. Sedel je nasproti vrat in da bi ga lažje spoznal, je držal v roki ovitek pisma, v katerem sem določil najin sestanek. Stopal sem negotovo po dvorani. Opazil sem takoj njegovo obličje, golobrado, kakor bi bilo polito s klorom, in njegovo veliko telo, ki so bili zanj vsi stoli prenizki... Goreče sem si zaželel, da bi bil to Greve. In res je bil. Von M. ni pretiraval, ko mi je govoril o njegovi eleganci. Oblečen je bil neoporečno, imel bi ga lahko preje za Angleža kakor za Nemca. Tako se nisem prav nič začudil, ko mi je pozneje dejal, da je bila njegova mati Angležinja.

Peljal sem ga v restavracijo hotela Terminus. Ko obedujeva, se nama pogovor sprva nekoliko ustavlja, potem pa oživi. Greve govori še vedno zelo počasi, išče besede in celo misli, toda govori brez napake in brez tujega naglasa. Proti koncu dneva mi je dejal:

»Gospod Gide, opozoriti vas moram, da bi tudi nemški ne mogel govoriti hitreje. Sedaj ne morem več hitro govoriti.«

Greve prihaja pravkar iz ječe. To mi je znano, toda on še vedno misli, da ne vem ničesar in na občudovanja vreden način prikrije rahel nemir, ko sliši, da mi je von M. pripovedoval o njem. Še istega večera se mora vrniti v Köln, prihaja samo zato, da bi me videl.

»Zakaj bi me radi poznali?«

»To je prišlo čisto nenadoma, ko sem v vašem ‚Immoralistu‘ naletel na mesto, kjer ukrade Moktir škarje in se Mihael, ki onega opazuje, dela, kakor da ga ne vidi, ter se pri tem samo smehlja.«

Dolg molk, nato zopet zelo počasi:

»Gospod Gide, ali veste... da prihajam iz ječe?«

Prijel sem ga za roko in zelo tiho odvrnil:

»Da, vem.«

Ko se moja roka dotakne njegove, se nekoliko vznemiri in pravi z malce toplejšim glasom:

»Toda ali veste, da sem šele štiri dni na svobodi... in da sem bil štirinajst mesecev v ječi...«

»Mislil sem, da samo tri mesece.«

»Vse te štiri dni še nisem nič spal.«

»Videti ste zelo utrujeni.«

»Zadnji čas v ječi nisem mogel skoro ničesar več jesti... iz nervozne napetosti; poglejte, moja brada...; ko sem zapustil jetnišnico, me je pričakovala žena; cele pol ure nisem mogel spregovoriti z njo niti besedice...«

Utrujenost in prenapetost vseh potez; vse mišice mu drgetajo.

»Toda sedaj moram brezpogojno govoriti. V Nemčiji ne morem z nikomur več govoriti; govoriti moram z vami; z mojo ženo je stvar drugačna. Ko sem ji povedal svojo namero, da bi vas obiskal, mi je takoj dejala, naj odpotujem. Prišel bi že prej, toda pred odhodom sem hotel govoriti s prijateljem, ki...«

»Ki vas je dal obsoditi.«

»Da, kajne? Dobro sem vedel: če bi ga bil prosil za vsoto, ki sem mu jo vzel, bi mi jo takoj dal; toda... ni mogel razumeti, zakaj sem tako ravnal... hotel sem mu razložiti... ah, ne tega, zakaj sem... ampak, da bi ne smel vztrajati na moji obsodbi, ker sem vedel, da bom v petih letih lahko poplačal ves dolg; toda pod pogojem, da mi dotlej puste najpotrebnejše, kar potrebujem za življenje.«

»In kaj vam je odgovoril?«

»Pozvonil je slugi, da bi me vrgel skozi vrata.«

Molk; nato prične nekoliko živahneje:

»Da, v petih letih, o tem sem prepričan, bi lahko poplačal vse; s prevodi in s svojimi knjigami; toda zaplenili so mi vse, od česar bi mogel imeti kakšne dohodke. Sedaj sem prisiljen objavljati pod imenom svoje žene ali pa pod psevdonimom. Jaz delam ogromno. Ali veste, da sem v teh štirinajstih mesecih prevedel štirideset zvezkov. Vso korespondenco Flaubertja, Bouvardja in Pecuchetja, vsega Wellsa, štiri zvezke Mereditha, tri zvezke de Quinceya in končno še dva vaša zvezka...«

»Kako! Ste ju že prevedli?«

»Do konca. Sedaj ju here žena. Imel sem zmerom ogromno delovno silo. S šestnajstimi leti sem izgubil očeta; bil je zelo bogat industrijalec iz Mecklenburga, ki se je malo pred smrtjo docela ruiniral. Mati in tri sestre so živele samo od denarja, ki sem ga zaslužil z instrukcijami. Povedati vam moram, da sem bil pri šestnajstih letih prav tak kakor danes. (To ne pove dosti, kajti sedaj jih ima šest in dvajset in je prav tak, kakor da jih ima komaj dva in dvajset.) Starši mojih učencev niso nikoli vedeli, koliko sem star. Grške, latinske, francoske in angleške instrukcije; poučeval sem tedensko do osemdeset ur. In pomislite, da pri tem nisem znal niti latinščine niti grščine. Latinski in grški sem se moral učiti sproti. V latinščini in grščini sem... kako se že pravi po francosko... Autodidakt, kajne?«

»Torej imate tri sestre?«

»Imel sem jih devet in sem vse izgubil. Vse so umrle za...«

Iskal je francoski izraz in dejal nato po nemško: »Za eklampsijo.«

»Jaz sem deseti otrok. Dr. V., ki je zelo slaven nemški zdravnik, zatrjuje, da sem ušel smrti samo zato, ker se edini nisem hranil z materinim mlekom... Ali vas ne dolgočasi, da vam pripovedujem vse to o svoji rodbini? Da, moja mati je morala preboleti smrt vseh devetih hčera, razen ene... smrt zadnje, ki je bila poročena, sem ji prikrl; mati je bila takrat sama bolna in čez nekaj tednov sem jo že izgubil.«

»Koliko ste bili takrat stari?«

»Osemnajst let.«

»Tako, da ste sedaj čisto sami?«

Odgovoril je mehanično: »Da, sam,« in nato nadaljeval:

»Moja mati je bila čudovita ženska. Vse, kar je na svetu dobrega in plemenitega, je imela. Ne morem misliti nanjo brez solz v očeh.«

Nehote sem ga pogledal; oči so mu bile docela suhe.

Na smrtni postelji mi je dejala: ‚Kind, dass du stolz bleibst,‘ nato se je obrnila k prijateljici, ki ji je stregla in ji je zamrmrala: ‚Ich fürchte, es geht schlecht mit ihm.‘

»Ali je mogla o vas kaj slutiti?«

»Tokrat še prav nič.«

Dolg molk. Nato:

»Moram vas opozoriti, gospod Gide, da neprestano lažem.«

»Tudi na to me je že opozoril von M.«

»Toda vrednosti mojih laži ni on nikoli razumel. Rad bi, da bi me razumeli; to ni tako, kakor si mislite... po laži čutim prav isto potrebo in, kadar lažem, prav isti užitek, kakor kdo drugi, ko govori resnico. Ne, to ni tako, kakor mislite... Na primer: če kdo zasliši nenaden šum poleg sebe, okrene glavo (pri tem me prime za roko); jaz ne. Ali če jo okrenem, storim to namenoma: lažem.«

»Kdaj ste začeli lagati?«

»Takoj po materini smrti.«

Molk.

»Laž je tisto, kar priklepa mojo ženo name; to je moja nenavadna sposobnost za laganje. Ko jo je zaslutila, je zapustila moža in otroka zaradi mene; vse je zapustila in šla za menoj. Sprva sem jo hotel zapustiti; nato sem spoznal, da je ne morem pogrešati; z njo lažem najrajši. To naju privede često do strašnih prizorov. Toda nazadnje je laž vedno močnejša. Nocoj odpotujem, da se sestanem z njo. V dveh mesecih se poročiva. Ta čas preživiva v Švici; ko se vrneva, prodam vse, kar imam, in živela bova z dvesto franki mesečno.«

Kosilo je pri kraju; ponudi mi cigareto iz najelegantnejše srebrne doze, kar sem jih kdaj videl. Občudujem tudi škatlico za vžigalice, ki je prav tako srebrna; vsak najmanjši predmet, ki ga ima pri sebi, priča o popolnem okusu, o zadržani in prikriti izbranosti.

»Da,« pravi, »eleganco strastno ljubim. Toda vse to bo prodano. Oh, obleka, ki jo imam na sebi, je ležala štirinajst mesecev v kovčegu; to se ji nekoliko pozna...«

Vstaneva od mize.

»Kdaj gre vaš vlak?«

»Zvečer ob tri četrt na dvanajst. Edini, ki ima kupeje tretjega razreda.«

»Ali morate še koga obiskati, ali kaj drugega opraviti v Parizu.«

»Ne, nič. Prišel sem samo zato, da bi govoril z vami.«

Bal sem se, da bi dan ne bil preveč dolg in sem ga vprašal, ali bi ga ne zanimalo ogledati si kakšnega muzeja.

»Oh,« je dejal, »ne, še ne. Čujte, če mi hočete napraviti resnično uslugo, potem me peljite v Champs Élysées.«

Z vozom se odpeljeva v Boulognski gozd, peljeva se mimo parka Monceau.

Pri obedu sem ga videl od spredaj. Sedaj, ko sedim poleg njega, opazim, kako drugačen je v profilu. Od spredaj vas pridobi s svojim skoro otroškim smehljajem; v profilu pa izraz njegove brade vznemirja.

Spet govoriva o njegovem zaporu.

»Imel je to dobro lastnost,« mi pravi, »da mi je docela uničil vsak kes in vsak pomislek.«

»In sedaj, ko vas je družba kaznovala, se zavedate vseh pravic, ki jih imate nasproti njej...?«

»Da, vseh.«

»Borba z družbo je res vznemirjajoč posel; a družba vas bo premagala.«

»Ne. Sem strašno močan.«

To je dejal brez vsakega bahaštva, s preprostim prepričanjem.

Sedaj imam vsaj, sem si mislil, če bi me prosil denarja (kajti slutnja, da je prišel v Pariz samo zato, da bi me navrtal za denar, me ves čas ni zapustila), pripravljen odgovor: »Če bi vam pomagal, bi me nič več ne zanimali.« Toda, da bi se že vnaprej zavaroval, izrabim trenotek, ko poudarja svojo ljubezen do bogastva.

»Priznam vam, da te ljubezni,« odvrnem, »ne delim z vami, čeprav me pri drugih ne odbija. Ne bi hotel biti Byron, a rad bi ga poznal...«

Čutim, da me posluša sedaj nekoliko manj pazljivo; in da bi ga zopet pritegnil:

»Prav to me je na vaši prvi brošuri (o Oscarju Wildeju) tako zelo zanimalo. Imeli ste prav, ko ste govorili o antagonizmu med življenjem in umetnostjo...«

Seže mi v besedo.

»No, meni samemu se to nikakor ne zdi pravilno. Ali pa... če hočete... da, nevarno je za umetnika, če poizkusi živeti; a prav zato, ker hočem živeti, pravim, da nisem umetnik. Kar me je sedaj pripravilo k pisanju, to je bila zgolj potreba po denarju. Umetnost je zame samo izhod iz stiske. Prednost dajem življenju.«

»Toda,« sem dejal, »v svoji brošuri poudarjate ravno nasprotno.«

»Da, takrat sem lagal. Toda potem ste tudi vi lagali, ko ste pisali ‚Les nourritures terrestres‘... Poglejte (in pri tem je iztegnil roko z občudovanja vredno kretnjo), samo če iztegnem tole roko, imam od tega več užitka, kot pa če bi napisal najlepšo knjigo na svetu. Hoče se mi dejanja... intenzivnega... vse do umora...«

Dolga pavza.

»Ne,« sem dejal končno, želeč, da bi točno označil svoje mnenje, »dejanje me zanima manj zaradi občutka, ki ga vzbudi v meni, kot pa zaradi njegovih posledic in zaradi njegovega odjeka. In četudi me strastno zanima, se mi zdi, da me zanima le še bolj, če ga je storil kdo drugi. Razumete, bojim se, da bi se kompromitiral; to se pravi, bojim se s tem, kar sem storil, omejiti tisto, kar bi mogel storiti. Zato, ker sem storil to, ne bom mogel storiti nič več nečesa drugega; to mi je neznosno. Raje pripravim druge do dejanja, kakor pa da bi sam storil.

»Nikoli ne bo storil drugi nečesa tako, kakor bi vi storili. To ni isto. Gospod Gide, rad bi vam dejal še nekaj drugega. (Tu se je obojavljaval.) Ne morem najti besedi.«

»Povejte mi po nemško.«

»Tudi po nemško bi tega ne znal bolje povedati. Že dolgo časa iščem besede. Ne, preveč nervozen sem. Ne morem. Čutim nekaj kakor strašno težo na glavi in moje telo se mi dozdeva, kakor bi ne bilo moje. Napisal sem vam takoj, ko sem prišel iz ječe, dolgo pismo. Ne, prejeli ga niste. Predno sem ga odposlal, sem... vas hotel videti.«

»Ali sem sedaj jaz kriv, da ne morete govoriti?«

»Ne, danes je vse zastoj. Ne bom vam mogel povedati.«

Kočija se je vrnila v Pariz.

(Bila sva zopet v Parizu.)

»Kam naj vas peljem?«

»Ali vas lahko prosim za čisto praktično uslugo?« Dolgo si je pomisljal in zopet sem si mislil: sedaj me bo prosil za denar. Toda ne; spet je povzel:

»Ali veste, kje bi mogel dobiti Hennéja?«

Peljeva se skozi ulico svetega Honoreja. Tu ga pustim pri brivcu Philippeu in se dokaj nenadno poslovim; pri tem sem čutil, da je nekoliko težko, posloviti se ob štirih od človeka, ki je prišel iz Kölna v Pariz samo zato, da bi vas videl, in čigar vlak odide šele opolnoči.

Prevedel Peter Donat.

P O R O Č I L A

GLEDALIŠKA POROČILA

Miroslav Krleža: Gospoda Glembajevi. Drama v treh dejanjih. Poslovenil Fran Albrecht. Režiser: dr. Branko Gavella. Predstava: 19. maja 1934. Gost: Sava Severjeva kot baronica Castelli-Glembay.

Krležovo »Gospoda Glembajeve« so pri nas prvič igrali leta 1931. Bili smo v gledališču in več ko tri ure nismo prišli do sape. Strmeli smo na oder, ki se nam je nenadoma spet razodel kot nov, svojevrsten svet. Postali smo naivni gledalci in bili smo uklenjeni v čarobni krog teatarskega doživetja, ki se ne ponavlja vsak dan. Bil je trojen prodor. Krleža, pri nas dotlej bolj ali manj neznan odrski avtor, je postal značilen sestavni del našega repertoarja. Dr. Gavella nam je razodel veliko sugestivno režisersko moč, kakršne dotlej nisem videl na slovenskem odru. In na posled: bili smo presenečeni, začudeni, razburjeni ob dejstvu, da morejo naši igralci ustvariti igralske like takega formata, kakor smo jih opazili tisti večer. Dr. Bartol je pisal v svojem poročilu, da je bila igra taka, kakor bi se bil režiser dotaknil odra s čarobno palico. In ta romantična primera ni bila pretirana.

Danes po treh letih se je na predstavi marsikaj spremenilo. Avtor, režiser in igralci so isti kakor takrat, ali dogodka ni več. Predstava je izgubila veliko svoje sugestivnosti. Železna dijalektika Krleževega teksta se je nekoliko zrahljala. Igralski kolektiv je izgubil svojo sklenjeno, trdno enotnost. In ostale so stvaritve posameznih igralcev, pomembne sicer, vendar pa med seboj nekoliko prerahlo povezane. Ostaneta pa nedvomno dva igralska lika, ki ju je čas treh let izoblikoval še v zrelejši, polnejši celoti. To sta Levar kot stari bankir Glembay in Daneš kot Fabriczy-Glembay.

Levarjev Glembay je poglavar in simbol vseh onih parvenijskih »eksistenc, ki se prebijejo iz blata, zločina in nepismenosti, dima in laži, do svetlobe, okusa, dobre vzgoje, do gosposkega življenja« — in gledalec je o tem Glembayevem vodstvu tako prepričan, da se mu zdi poraz starega Glembaya pred lastnim sinom, ki v viharni noči obračuna z njim, skoraj neverjeten. Človeka vidimo, ki hodi čez oder, z zadržanimi kretnjami roparske živali, zmerom pripravljen za naskok, individua, ki hrani v sebi nekaj prvotne kriminalne nasilnosti, ki spi v vsakem od nas, dedca, ki je ves nabit z neko latentno aktivnostjo in katera te osvaja kljub morebitnim razumskim pomislekom.

Daneš je v svoji vlogi razmaknil, skoraj razbil okvir prvotnega teksta. Stari illustrissimus Fabriczy je bivši veliki župan, bonvivant, korekten gospod z natanko preračunano eleganco in zmerom zlikanimi hlačami, ki se na stara leta dolgočasi v glembajevskih salonih, srka šilce konjaka ali kozarec whiskyja in rezonira o glembajevski preteklosti, o starih škandalih, o ženskah in o smrti. Daneševa interpretacija je veren odraz te zasnove. In še veliko več. Kadar stoji ta gospod zjutraj po velikem glembajevskem polomu ob truplu svojega bratranca starega Glembaya in govori tje

v en dan: Der Sensenmann der Sensenmann, der arbeitet prezis! takrat se razblini vsa salonska korektnost tega gospoda in gledalec občuti sugestivnost večnega Krleževega rezoniranja o življenju in o smrti, še več: nekak odrski simbol za to njegovo subjektivno, lirično potezo vidimo pred seboj. Tako zraste ta v bistvu štafažna, skoraj epska figura v važen, bistven del glembajevskega okrožja.

Sava Severjeva, članica osješkega gledališča, je na zadnji letošnji predstavi igrala baronico Castelli-Glembay.

Baronica Castelli je ena onih žen, »ki se prepuščajo svojemu življenjskemu zanosu, da jih nosi čez vse nemožnosti, eksistence in usode, čez žalosti, pa tudi čez trupla, kakor v zlati nosilnici« (Krleža: Glembajevi str. 20). Začela je kot počestnica z odgrnjenim lisičjim krznom okoli vratu, z raztrganimi čevlji in s praznim želodcem, potlej je ujela starega barona, ki ji je dal svoje ime: Castelli, in po ločitvi z baronom je postala priležnica bankirja Glembaya in njegova druga legitimna žena. V njeni postelji so se vrstili predstavniki človeške družbe od slug in semeniščnikov do bankirjev in kardinalov. Baronice ne preganja moralni maček zaradi te preteklosti: narurna ženska je in njena natura je taka, da mora pripadati vsem. In še nekaj: ta ženska ni degenerirana, ni Glembay, ni parveni. In ob véliki glembajevski katastrofi, ki jo vidimo na odru, je ta vsestransko verzirana kurtizana poleg outsiderskega Leona edini človek, ki pozna vse te pohotne, grabežljive Glembaje do zadnjih erotičnih podrobnosti in ki v trenutku samoobrambe vrže vsemu temu okolju resnico v obraz.

Baronica je težka in hkratu hvaležna vloga. Dekorativna pojava kurtizane, erotične in družabne muhe take ženske in na koncu dramatični izbruh z generalno izpovedjo v tekstu, to je bil velikokrat odrski element, kjer so nadarjene igralko razvijale svoje zmožnosti do skrajnih meja. Cipa in zločinec sta za vélikega igralca še zmerom najbolj hvaležna osnova na vélike igralske stvaritve, ker sta ta dva človeška tipa najgloblji in najznačilnejši skrajnosti ženske in moške nature. Odtod reprezentativnost takih figur.

Še pripombo glede gostovanj:

Igralec iz tuje teatarske skupine ne more dati nikdar tiste zaokrožene, vsestransko sproščene igre, ki jo igralec zmore v režiji, kjer je svoje vloge prvotno naštudiral in igral. O tem si moramo biti na jasnem. Zakaj vsak tak nastop je v bistvu solistična, nekolektivna afirmacija igralca in naj so njegova nadarjenost, njegove odrske izkušnje in njegovo intuitivno uživanje v tuj igralski kolektiv še tako velike. Vsaka igra je v bistvu govor in odgovor, igra in protiigra, akcija in reakcija. Ti nujni medsebojni odnosi ne morejo biti pri igralcih različnih skupin vseskozi homogeni, enotni, harmonično ubrani. In čeprav odštejemo majhne, neizogibne disharmonije, ki se morajo tu pa tam pojaviti med takim igranjem, moremo pri gostu samo ugotoviti njegove značilnosti (postava, kakovost organa, značilne podrobnosti med igro, stopnja igralčeve prilagodljivosti in vrsta njegove nadarjenosti) — ne moremo pa oceniti resnične, celokupne odrske pomembnosti igralca, ki gostuje.

Tako smo videli v prvem dejanju mlado igralko, skoraj nekoliko premlado za baronico Castelli, ki je presenečala s svojim obsežnim, zelo prožnim in nenavadno kultiviranim glasom ter s precizno izdelanimi detajli med igro. To detajljanje omenjam, ker je skoraj mejilo na virtuoznost. Pomembno je, ker moreš iz takih podrobnosti sklepati na igralčevo inteligenco in na njegov okus, vendar pa taka igra ne jamči za široko zasnovano, zaokroženo celoto. V tem dejanju se je tudi jasno opazilo, da je Severjeva igrala v drugi režiji. Morda je slabost Gavellove režije v tem, da Castella v prvem dejanju ni dovolj jasno postavljena v središče igre — saj se prav za prav vsa poznejša tragedija sproži zaradi njenih gosposkih izgredov. Dejstvo je, da je v prvem dejanju stopil barončin lik skoraj preveč dekorativno v ospredje in da odnosi med njo in Leonom niso bili v pravem razmerju akcije in reakcije; v ubrano

igro z njo sta stopila samo stari Glembay in stari Fabriczy. Tako smo videli za uvod samo virtuozen solističen nastop ambiciozne, inteligentne igralkе.

Potlej smo na koncu drugega dejanja nenadoma zaslišali njen krik. Stari Glembay se je onesvestil. Užgalo je.

Tretje dejanje zahteva od baronice znanja, temperamenta in nadarjenosti kakor jih zmore samo velika igralka. V enem samem dejanju je ta ženska na višku svojega življenja (stari Glembay je umrl, prosta je) in čez nekaj trenutkov je ob vse in takrat izbruhne v njej vse zadržano sovraštvo do ljudi okrog nje, ki so jo izkoriščali in nazadnje še okradli. Prenagli, površno utemeljeni prehod iz superiornega miru v dramatični histerični izbruh, ki povzroči naposled njeno smrt — to je zadeva, ki je ni mogoče rešiti z virtuoznostjo. In kar smo tedaj videli na odru, je bil neke vrste dogodek, podoben ljubljanski premijeri »Glembajevih« pred tremi leti. Baronica, ki je pol dejanja uspavala svojega nekdanjega ljubimca s sladkim zamolkim molom zrelega glasu, je nenadoma prešla v silovit izpad, v prizor, kjer je izbruhnila vsa strastna agresivnost ženske, ki se je v svojem dosedanjem življenju priborila od počestne cipe do vladajoče, gosposke kurtizane in stoji zdaj, ob navideznem višku svoje karijere, nenadoma pred prepadom. Zdaj je ali konec ali pa je treba vse skupaj znova pričeti. Ti trenotki na odru so bili res teatarski dogodek. Prvič, odkar gledam »Glembajeve«, sem bil nekako podzavestno prepričan, da Leone mora ubiti to žensko, ki mu vrže vso resnico v obraz. Tu ni bilo več virtuozne, inteligentne, ambiciozne igralkе iz prvega dejanja in zdaj ni bilo časa za razmišljanje, ali je ta igralka kultivirana rutinerka ali mnogo obetajoč talent (kar se je v začetku docela spontano pojavilo). Tu je bil komedijant, ki te je s svojo igro priklenil na oder in te pogreznil v ono tipično omamo, ko vse verjameš, karkoli igralec na odru počenja. Ujet si.

O publiku ni mogoče veliko povedati. Ljudje so ploskali — ne iz vljudnosti ali iz dolžnosti, marveč zato, ker so morali. Na kratko: videli smo igralko, ki se je uveljavila, publika je ploskala, časopisna poročila so se prekašala v superlativih, vse skupaj je bil teatarski dogodek. Če smo skeptični in odkritosrčni, lahko sklepamo tole: res, bil je aplavz, dogodek in zmaga nad recenzenti — ampak svet se zato ne bo sukal v drugo smer. Gospa Severjeva je spet odšla in igral bo v provinci kakor doslej in v Ljubljani bomo prepričani, da je velik talent in da nas ljudje že po vsem svetu poznajo. Angažirali pa je ne bodo. Iz vljudnosti jo bodo povabili na nekaj gostovanj. Ali odkrito povedano, gostovanje še dolgo ni igranje. Igralec je v teatarski skupini ali pa ga ni. Vse drugo je samo polovičarsko reševanje »teatarske krize«. Ali tak je tok gledališkega življenja pri nas. To ugotavljam. Problem angažmana pa morajo rešiti tisti, ki odgovarjajo za narodno gledališče v Ljubljani. Filip Kalan.

R A Z N O

ALI VESTE

da je Roosevelt izdal knjigo o svojem delu, ki ga kot predsednik Zedinjenih držav zdaj dve leti vrši. Knjiga nosi naslov »On our way« (na naši poti); avtor si je zastavil nalogo, da z vsebino in s sokratskim stilom svojega dela prepriča Američane in svet o pravilnosti svojega nehanja in stremljenj.

da je nemški propagandni minister Goebbels izdal svoj dnevnik od 1. januarja 1932 do 1. maja 1933 pod naslovom »Vom Kaiserhof zur Reichskanzlei«, kjer na podlagi bolj in manj resničnih zgodb o svojem »Kampfu« dela silovito propagando za narodni socializem. Mirko Javornik.

Za konzorcij in uredništvo: Janez Žagar. — Za tiskarno Merkur: Otmar Mihalek, oba v Ljubljani.

Pearl S. Buck

DOBRA ZEMLJA

Roman

Poslovenil Stanko Leben

To delo skoro ne potrebuje priporočila. Kdor ga bo vzel v roko in ga začel prebirati, bo za nekaj ur stopil v oddaljen in zelo neznan svet, v deželo, ki se nam zdi posebno čudovita že zato, ker o njej tako malo vemo. Priliko bo imel spremljati življenje kitajskega kmeta od mladosti pa do smrti. Spoznal bo njegove običaje, njegovo mentaliteto, videl ga bo pri delu, v revščini in v izobilju. Seznanil se bo z naravnimi in socijalnimi razmerami tega ljudstva, pri čemer ne bo prezrl položaja, ki ga zavzema žena v nesodobni strukturi kitajske družbe. — Zaradi tega pa seveda ta roman še ni reportaža, ki bi bila napisana zgolj zaradi senzacije, zaradi poročanja o zunanjih prilikah Kitajske, marveč je delo, ki je dobilo svoj za nas eksotični okvir samo zato, ker pisateljica drugega življenja ne pozna in ni mogla svoje snovi črpati od drugod. Živela je skoro zgolj med Kitajci. Zaradi tega ima delo ceno umetnine in bralec bo v junakih romana kaj hitro spoznal ljudi, prave ljudi, ki so kljub vsemu povsod enaki. Z »Dobro zemljo« je Buckova stopila v prve vrste svetovnih pripovednikov.

*Knjigo je okusno in snovi primerno opremil arhitekt
Ivo Spinčič*

Založba Modra ptica v Ljubljani

Opozorilo!

Cenjene naročnike opozarjamo, da tej številki revije nismo priložili položnic, ker so priložene knjigi »Dobra zemlja«. Naročnike prosimo, da nam nakažejo naročnino za junij. Zlasti pa prosimo tiste, ki so še v zaostankih z naročnino, da jo poravnajo zdaj tudi za nazaj. S tem nam bodo prihranili mnogo težav in tudi neprilik z opomini.

MAKSIM GORKI

TRIJE LJUDJE

ROMAN

Poslovenil Josip Vidmar

Roman »Trije ljudje« je v tisku in izide v začetku septembra kot četrta letošnja redna knjiga.

Ali ste že naročili

Knuta Hamsuna

Blagoslov zemlje

Cene za naše naročnike :

V platno vez. Din 60.— V polusnje vez. Din 75.—

Za nenaročnike 25% več

Našim naročnikom!

Pravkar razpošiljamo edinstveni roman P. S. Buckove »Dobro zemljo«. Naročniki, ki ga morda še niso prejeli, ga prejmejo v par dneh. Roman je izreden po svoji vsebini in okusen po opremi. Tisti, ki ima priložnost, naj ga pokaže svojim prijateljem ali znancem in naj jih poizkuša pridobiti za naše naročnike. Kdor pregleda serije knjig, ki smo jih izdali v še ne dobrih petih letih, bo, če je objektivnen, priznal, da je celo pri drugih, večjih narodih malo založb, ki bi se mogle ponášati s takim izborom. Zastopana so skoraj zgolj največja imena svetovne literature. Zato zaslužijo naše knjige, da pridejo v vsako hišo.

Založba pošlje za vsakega novega naročnika lepo knjigo. Nagrade so razpisane v 5. šte. Modre ptice. Vredno je, da si jih vsakdo ogleda.

KDOR VARČUJE
SIVIH LAS SE
OBVARUJE

Za vse naše
vloge in obveze
jamči
z vsem premoženjem
in vso davčno močjo

**Dravska
banovina**

HRANILNICA
DRAVSKE
BANOVINE
LYBLJANA
MARIBOR
CELJE

Izbornu
mi tekne

dr. Pirčeva sladna kava.

Zato mora biti v moji
kuhinja samo

**dr. Pirčeva
sladna kava,**
ki je odličen, domač
izdelek!

KLISJEJE

vseh vrst po foto-
grafijah ali rizbah
izvršuje za vsakovr-
sten tisk najsolidnejš

**KLISARNA · ST · DEU
LJUBLJANA · DALMATINOVAC**

Če hočete biti
dobro in poceni

oblečeni, obrnite
se z zaupanjem
na znano domačo
tvrdko

Drago Schwab

**Ljubljana
Aleksandrova 7**

ki Vam nudi vsakovrst-
no blago od preprostega
do najfinejšega, kakortudi
razna oblačila, že izgotov-
ljena ali po meri. Moderna,
solidna izdelava v lastnem
modnem salonu!

TISKARNA. MERKUR

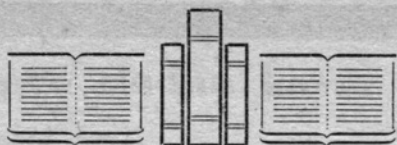
TRG. IND. D. D.

LJUBLJANA
GREGORČIČEVA 23

TELEFON ŠTEV. 25-52

se priporoča za cenj. naročila, ki jih bo
izvršila hitro, lično in po zmerni ceni.
Tiska knjige, brošure, časopise, revije,
kuverte, memorande, račune, letake, le-
pake, posetne karte, letna poročila, vstop-
nice, vabila i. t. d. v eni ali več barvah

V lastni založbi izdaja: „Trgovski list“, „Službeni list
kraljevske banske uprave Dravske banovine“ in „Zbirko
zakonov in uredb“, katere seznam Vam na željo dopošlje

**Salda-konte, štrace, journalne,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***